

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra botaniky a fyziologie rostlin

**Význam ekologického zemědělství a agroturistiky pro
rozvoj venkovských oblastí v České republice**

Bakalářská práce

**Autor práce: Veronika Brázdílková
Obor studia: Rozvoj venkova**

Vedoucí práce: prof. Ing. Václav Hejnák, Ph.D.

© 2018 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Význam ekologického zemědělství a agroturistiky pro rozvoj venkovských oblastí v České republice" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 9. dubna 2018

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala prof. Ing. Václavu Hejnákovi, Ph.D. za odborné vedení, užitečné rady, pomoc a za cenný čas, který mi při zpracování této bakalářské práce poskytoval.

Význam ekologického zemědělství a agroturistiky pro rozvoj venkovských oblastí v České republice

Souhrn

Bakalářská práce definuje pojmy ekologického zemědělství a agroturistiky, zároveň identifikuje jejich význam pro rozvoj venkovských oblastí v České republice.

Cílem práce je vymezit vliv a přínos ekologického zemědělství a agroturistiky pro rozvoj venkova a poukázat na možná negativa, která rozvoj ekologického zemědělství a agroturistiky ovlivňují. Věnuje se přechodu farmářů na ekologický způsob hospodaření, přičemž specifikuje úskalí, se kterými se změna režimu hospodaření potýká. Rovněž se zabývá významem bioproduktů, jejich kvalitou, nabídkou a poptávkou.

Bakalářská práce je zpracována formou literární rešerše, vycházející z uceleného zpracování tématu s využitím dostupných pramenů, zejména vědeckých článků a knih.

Je zjištěno, že rozvoj ekologického zemědělství zkvalitňuje život místních obyvatel, neboť uspokojuje jejich socioekonomické a kulturní potřeby, posiluje společenskou strukturu a ochranu přírodních zdrojů. Přechod na ekologický způsob hospodaření je negativně ovlivněn nízkou kvalitou poradenského systému, nedostatkem vědomostí farmářů, jejich vyšším věkem a nízkým vzděláním. Ekologické zemědělství, včetně produkce potravin, a agroturistika, jako forma cestovního ruchu, mají ve venkovských oblastech potenciál k vytváření nových pracovních míst. Je poukázáno na zvyšující se zájem veřejnosti o bioprodukty, přičemž však nebyl prokázán pozitivní vliv jejich konzumace na lidské zdraví. V agroturistice je kladen důraz na pestrost a komplexnost poskytovaných služeb, včetně nabídky bioproduktů, a to za využití znalostí o potřebách cílové skupiny. Agroturistika oživuje tradiční výrobu, zachovává folklorní tradice, snižuje migraci a stabilizuje osídlení venkova. Pomáhá také k využívání přírodního, kulturního a historického potenciálu obce a okolí, přičemž respektuje prvotní ráz krajiny. Zároveň je však upozorněno na nedostatek odborných znalostí a zkušeností poskytovatelů agroturistických služeb a nízkou účinnost marketingu. Venkovská turistika a ekologické zemědělství je důležitým prostředkem rozvoje nejen venkova, ale i celého kraje, neboť dokáže ekonomicky oživit celé regiony.

Klíčová slova: agroturistika, ekologické zemědělství, Ministerstvo zemědělství České republiky, rozvoj venkova, zemědělská politika České republiky

The importance of organic farming and agro-tourism for development of rural areas in the Czech Republic

Summary

The bachelor thesis defines the concepts of organic agriculture and agro-tourism, while identifying their importance for the development of rural areas in the Czech Republic.

The aim of the thesis is to define the influence and contribution of organic farming and agrotourism for rural development and to point out the possible negative effects that influence the development of organic farming and agro-tourism. It focuses on the transition of farmers to the organic way of farming, while specifying the problems that the change of management faces. It also deals with the importance of organic products, their quality, supply and demand.

The bachelor thesis is elaborated in the form of a literary research based on the comprehensive processing of the topic using available sources, especially scientific articles and books.

It is recognized that the development of organic farming improves the lives of local populations by satisfying their socio-economic and cultural needs, strengthening the social structures and protecting natural resources. The transition to organic farming is negatively influenced by the low quality of the counseling system, the lack of knowledge of farmers, their higher age and low education. Organic farming, including food production, and agro-tourism, as a form of tourism, have the potential to create new jobs in rural areas. It is pointed out the increasing public interest in bio-products, but the positive effect of their consumption on human health has not been demonstrated. Agrotourism emphasizes the diversity and complexity of the services provided, including the supply of bio-products, using the knowledge of the needs of the target group. Agrotourism revives traditional production, preserves folklore traditions, reduces migration and stabilizes rural settlements. It also helps to use the natural, cultural and historical potential of the village and its surroundings while respecting the primordial character of the landscape. At the same time, however, attention is drawn to the lack of expertise and experience of agrotourism service providers and low marketing efficiency. Rural tourism and organic farming is an important point of developing not only the countryside but also the whole region, because it can economically revive the entire region.

Keywords: agrotourism, organic farming, Ministry of Agriculture of the Czech Republic, rural development, agricultural policy of the Czech Republic

Obsah:

1	Úvod	1
2	Cíl práce.....	2
3	Literární rešerše.....	3
3.1	Definice a význam ekologického zemědělství	3
3.1.1	Rostlinná produkce	5
3.1.2	Živočišná produkce.....	10
3.2	Přechod na ekologický způsob hospodaření, jeho rozšíření.....	13
3.2.1	Konverze v souvislosti s lidským faktorem.....	15
3.2.2	Stanovištní podmínky	16
3.3	Vývoj ekologického zemědělství.....	17
3.3.1	Vývoj a stav ekologického zemědělství v ČR	18
3.3.2	Statistické údaje	19
3.4	Podpora ekologického zemědělství a legislativní rámec	23
3.5	Bioprodukty	25
3.6	Ekologické zemědělství a rozvoj venkova	30
3.6.1	Přínos pro rozvoj venkova	30
3.6.2	Stimuly pro rozvoj venkova.....	31
3.6.3	Získávání zkušeností.....	32
3.6.4	Venkovská obec	32
3.7	Problematika rozvoje venkovských oblastí	33
3.7.1	Vliv infrastruktury a malých podniků	33
3.7.2	Místní rozvoj jako sociální změna	34
3.8	Agroturistika jako součást venkovské turistiky	35
3.8.1	Definice a charakteristika agroturistiky a cestovního ruchu.....	36
3.8.2	Faktory ovlivňující rozvoj venkovského ruchu	37
3.8.3	Agroturistika, spotřebitelský přínos a formy	40
3.8.4	Počátek venkovské turistiky České republiky a současný stav	43
3.8.5	Oblíbené destinace ve Středočeském kraji	43
3.8.6	Agroturistika v zahraničí	46
3.9	Podpora rozvoje venkova	47
3.9.1	Politika rozvoje venkova - jedna z priorit EU	48
3.9.2	Programy rozvoje venkova	49
4	Závěr	51
5	Seznam obrázků.....	53
6	Seznam literatury.....	54

1 Úvod

Ekologické zemědělství a agroturistika jsou dnes v hojné míře skloňovanými pojmy. Jsou tématy řady diskusí, televizních a rozhlasových přenosů a v hmotné podobě se s nimi setkáváme i v běžném životě. S ekologickým zemědělstvím, jeho významem, přínosem a důležitostmi jsem se více seznámila při studiu střední zemědělské školy, kde byla zvoleným studijním oborem právě ekologie a životní prostředí.

Definice pojmů ekologického zemědělství a agroturistiky je možné i laickým způsobem dovodit, ale uceleným způsobem zmapovat význam ekologického zemědělství a agroturistiky pro rozvoj venkovských oblastí v České republice vyžaduje zvýšený zájem.

Cílem bakalářské práce je zaznamenat odborné publikované znalosti o zvoleném tématu, poukázat na rozdíly ekologického a konvenčního zemědělství, a to jak rostlinné, tak živočišné produkce. Dále charakterizovat vývoj, současný stav a význam ekologického zemědělství a agroturistiky, včetně jejich vlivu na rozvoj venkovských oblastí v České republice, přičemž dílčí závěry jsou podloženy statistickými údaji. Pro komplexnost materiálu je část práce věnována i bioproduktům, jejich významu, vlastnostem a důvodům zvyšující se spotřeby. Ekologické zemědělství se svými bioprodukty a agroturistika jsou v současnosti veřejností vnímány velmi pozitivně. Právě to je pro farmáře, zabývajících se ekologickým zemědělstvím, výzvou.

Bakalářská práce obsahuje názory, ať již souhlasné či protichůdné, odborníků a autorů, kteří se zvoleným tématem zabývají. Je poukázáno na nedostatky a jsou navrženy možnosti jejich řešení či eliminace, které tak mohou přispět k odstranění „brzdového systému“ a k rozvoji venkovských oblastí, potažmo k rozvoji celých regionů.

Při zpracovávání tématu je nutné zmínit, že se jedná o rozsáhlé téma, které je těžké podchytit na limitovaném množství stran bakalářské práce, o čemž svědčí i výčet autorů a literatury, které jsou uvedeny v seznamu literatury.

Z pohledu autora práce obsahuje řadu zajímavých, pro čtenáře přínosných a inspirativních informací.

2 Cíl práce

Cílem bakalářské práce je vysvětlení základních pojmů souvisejících s ekologickým zemědělstvím a agroturistikou, identifikace významu a vzájemných vazeb. Přiblížit vliv ekologického zemědělství a agroturistiky na rozvoj venkovských oblastí.

Formou literární rešerše specifikovat současný stav ekologického zemědělství a agroturistiky, a to nejen pozitiva, ale i nedostatky a rezervy, jejichž eliminace by přispěla ke zlepšení stavu a k rozvoji, a to zejména s ohledem na kvalitu životního prostředí.

Dále specifikovat skutečnosti, které ovlivňují farmáře při přechodu na ekologický způsob hospodaření.

Cílem je také charakterizovat postoj veřejnosti k životnímu prostředí, ekologickému zemědělství, bioproduktům a agroturistice, a to z pohledu spotřebitele. Z pohledu poskytovatelů služeb zmapovat kvalitu a míru uspokojení potřeb veřejnosti.

Cílem bakalářské práce je vytvořit ucelený materiál o významu ekologického zemědělství a agroturistiky pro rozvoj venkovských oblastí v České republice, který by byl přínosný například pro začínající farmáře, studenty či veřejnost, a tím by v konečném důsledku přispěl k podpoře a rozvoji ekologického zemědělství a agroturistiky.

3 Literární rešerše

3.1 Definice a význam ekologického zemědělství

Ekologické zemědělství (dále také „EZ“) je v dostupné literatuře vymezeno celou řadou obsáhlých i méně obsírných definic. Lze jej vymežit jako způsob hospodaření, založeného na zásadách etického přístupu vůči chovaným zvířatům, na zásadách ochrany životního prostředí, šetření neobnovitelných zdrojů a v neposlední řadě chrání zdraví populace. V EZ je brán zřetel na udržení zaměstnanosti v zemědělství a je jedním z prostředků trvale udržitelného rozvoje.

Petr a Dlouhý (1992) shrnuli rozdíly mezi EZ a konvenčním zemědělstvím takto:

Ekologické zemědělství	Konvenční zemědělství
Prioritou je kvalita	Prioritou je kvantita
Ekologická a biologická rovnováha se klade před ekonomické požadavky	Ekonomická rentabilita se klade před požadavek biologické a ekologické rovnováhy
Mnohostranná činnost	Specializovaná činnost
Rozmanitý osevň postupy	Jednostranný osevň postupy
Využívání statkových organických hnojiv	Využívání anorganických hnojiv
Preventivní opatření proti výskytu plevelů, škůdců a chorob	Používání pesticidů

Již v roce 1992 Petr et al. (1992) uvedli, že pojem EZ je názvem pro mnoho směrů a metod, přičemž společným ukazatelem je nepoužívání umělých pesticidů a průmyslových hnojiv. Typické je využívání zejména lokálních a obnovitelných přírodních zdrojů. Dále konstatovali, že cílem EZ je produkce vysoce kvalitních potravin v dostatečném množství, nepřetržité zachovávání přirozené úrodnosti půdy, vytvoření pestré druhově geneticky rozmanité krajiny a vytvoření pozitivního vztahu mezi zemědělcem a konzumentem.

Na pozitiva ekologického zemědělství poukázali i Boothroyd a Pham (2010). Pro lepší přehlednost jsou znázorněna v tabulce:

Vlastnosti, kvalita a kvantita půdy	Zemědělství	
	Ekologické	Konvenční
Výrazné snížení ztrát půdy	+	-
Zvyšování obsahu půdní organické hmoty	+	-
Zvyšují se biochemické a ekologické vlastnosti	+	-
Vyšší kapacita pro zadržování vody	+	-
Snižování spotřeby voda	+	-
Květinová a faunová rozmanitost	+	-
Zastavení používání chemických látek	+	-
Vyšší schopnost uchovávat uhlík v půdě	+	-

Zajímavé je zjištění Boothroyda a Phama (2010), kteří rozšířili pozitiva ekologického obhospodařování půdy o vyšší výnosnost oproti konvenčnímu zemědělství, a to při nedostatku vody. Konstatovali, že ekologické půdy mají mnohem vyšší kapacitu pro zadržování vody, než konvenčně řízené půdy, což v konečném důsledku přispívá ke snížené spotřebě vody.

Zákaz používání umělých pesticidů a průmyslových hnojiv je všeobecně známý.

Ekologické zemědělství však dále zakazuje používání geneticky modifikovaných organismů (GMO), neboť jejich genetický materiál byl pozměněn způsobem, který se přirozeně nevyskytuje (Lombardo a Zelasco, 2016).

Dytrtová et al. (2016) ekologickému zemědělství přisoudili výrazně pozitivní vliv na životní prostředí, a to díky podpoře rozmanitosti krajiny. Tento přínos má obzvláště velký význam v zemích střední a východní Evropy, kde byla zemědělská krajina poškozena procesem homogenizace v důsledku kolektivizace zemědělské produkce.

Wani et al. (2017) definovali, že EZ je významnou prioritní oblastí v celosvětovém měřítku s ohledem na rostoucí povědomí o bezpečném a zdravém jídle, dlouhodobé udržitelnosti a ekologických záležitostech, přestože jsou v historii sporné. Základní myšlenkou ekologického zemědělství je návrat k přírodě. Ekologické zemědělství zdůrazňuje

rotující plodiny, hospodaření se škůdci, diverzifikaci plodin a hospodářských zvířat a zlepšení půdy.

3.1.1 Rostlinná produkce

V ekologickém zemědělství je od konvenčního zemědělství zaznamenán výrazný rozdíl ve zpracování půdy, osevních postupech, výživě rostlin a v regulaci výskytu plevelů a chorob. Těmto atributům je věnována tato podkapitola, přičemž její poslední část obsahuje krátké shrnutí uvedených zjištění.

Sundrum (2001) uvedl, že základní standardy EZ jsou vhodné k výraznému snížení znečištění životního prostředí a na úrovni zemědělských podniků zabraňují ztrátám živin.

Navzdory důkazům o nižších výnosech plodin organického zemědělství byly nalezeny důkazy o ekologických a sociálních výhodách. Vzhledem k těmto výhodám a potenciálu pro zlepšení ekologických systémů byla vytvořena výzva ke zvýšení investic do výzkumu a rozšíření ekologických plodin (Shennan et al., 2017).

• Zpracování půdy

Hlavním požadavkem EZ je stabilní a dobrá struktura půdy, poskytující optimální nároky na kořenový systém rostlin a půdní organismy. Proto by způsob zpracování půdy měl být co nejšetrnější s pozitivním vlivem na činnost půdních bakterií, proto se provádí jen povrchové zpracování (cca 8 cm), které se kombinuje s mulčováním nebo pěstováním souběžných krycích plodin (Petr et al., 1992).

K šetrnému obhospodařování půdy se přiklonili i Peigné et al. (2018), kteří uvedli, že k zahubení plevelu je v ekologickém zemědělství používán pluh. Zároveň však upozornili na rostoucí zájem o zavádění postupů při zpracování půdy bez orby.

Souhlasně se k tématu vyjádřili i Moos et al. (2016), kteří shrnuli výhody sníženého obdělávání půdy. Uvedli, že sníženým obděláváním půdy je podporován život žížal a souběžně dochází ke snížení energetického a pracovního výkonu. Doplňují, že střídání ekologických plodin, by mohlo mít pozitivní vliv na hospodářské výsledky.

Přesvědčivý je názor, který zveřejnil Carr (2017), přičemž poukázal na zvyšující se zájem o snížení nebo i odstranění zpracování půdy v systémech ekologické produkce. Zároveň informoval o pokroku při vývoji ekologického bezorebného zpracování půdy ("no-till") a vyslovil potřebu vyvíjet úsilí ještě před zahájením šetrného zpracování půdy.

Peigné et al. (2007) uvedli, že potenciálními výhodami ochrany při obdělávání půdy jsou snížená eroze, větší makroporozita povrchu půdy kvůli většímu počtu žížal, větší mikrobiální aktivita a skladování uhlíku, menší odtok a vyluhování živin, snížení spotřeby paliva a rychlejší obrábění půdy. Nevýhodou je pak eliminace plevelů, špatně odvodnění (nestabilní půdy nebo vysoké srážkové oblasti), omezená dostupnost a omezená volba plodin. Vyzdvihli, že úspěšnost zachování půdy v ekologickém zemědělství závisí na volbě střídání plodin, aby se zajistila kontrola plevelů a chorob, dostupnost dusíku a kontrola zhutnění. K aplikaci ochranného zpracování půdy se vyžaduje vysoký standard řízení a inovativní přístupy, jako jsou celoroční mulčování a např. mechanická kontrola krycích plodin.

- **Osevní postup**

Dobře vyvážený osevní postup s vysokým zastoupením bobovitých rostlin a okopanin je hlavním předpokladem pro dobrou funkci pěstebního systému. Jedná se o zásadní opatření v EZ, která ve velké míře nahrazují chemické prostředky využívané v konvenčním zemědělství. Pestrý a mnohostranný osevní postup v EZ má tlumící vliv na výskyt plevelů a škůdců, obohacuje půdu živinami, pozitivně ovlivňuje její strukturu, zvyšuje mikrobiální činnost a obsah humusu v půdě. Osevní postup by měl být adekvátní podmínkám dané lokality, např. klimatu a druhu půdy, přičemž zemědělské podniky s chovem zvířat a pěstováním pícnin mají lepší předpoklady pro vyvážený osevní postup. V podnicích bez chovu zvířat a pěstování pícnin jsou nároky na sestavení osevního postupu zcela jiné (Petr et al., 1992).

Wani et al. (2017) zdůraznili význam rotujících plodin pro ekologické zemědělství a zároveň i důležitost hospodaření se škůdci a diverzifikaci plodin, čímž dochází ke zlepšení stavu půdy.

De Pascale et al. (2016) uvedli, že aby bylo dosaženo kvalitativních zlepšení, měl by být pro zemědělskou produkci zvolen vhodný typ půdy a vybrán správný kultivar, což je v ekologickém zemědělství s ohledem k omezení zemědělských vstupů (dusík a voda) klíčové.

- **Výživa rostlin**

V ekologickém zemědělství je dodání živin z vnějšku minimální. Díky rizobinům a bakteriím v půdě lze rostlinám zabezpečit výživu ze vzduchu (symbiotická fixace dusíku) i z půdy (mineralizace organického materiálu a zvětrávání nerostů). Velký vliv mají opatření pro minimalizaci ztrát živin, kterými jsou vhodné ošetřování chlévskou mrvou

a např. pěstování krycích plodin. Potřebné látky fosfor, draslík, vápník a jiné živiny se dodávají zvětráváním půdních minerálů (Petr et al., 1992).

Dle Bobuřské et al. (2015) mají vysoké dávky organických hnojiv pozitivní vliv na produktivitu půdy, a tím nepřímo na udržování pH půdy a akumulaci humusu v půdě. Výsledky výzkumu probíhajícího v letech 2008 - 2011 zároveň potvrdily pozitivní vliv a vyšší indexy mikrobiální aktivity ekologického zemědělství (o 36 % vyšší enzymatickou aktivitu, o 65 % vyšší obsah dýchání v půdě, o 60 % vyšší obsah uhlíku v půdní mikrobiální biomase) ve srovnání s konvenčním zemědělským systémem.

Negativa a pozitiva dodávání organických hnojiv prezentovali Case et al. (2017), kteří uvedli, že negativní při organickém hnojení je šíření nepříjemného zápachu, nejistota obsahu živin a obtíže při plánování a používání. Naopak pozitivy jsou zlepšená struktura půdy, nízké náklady na nákup nebo výrobu a snadná dostupnost.

Mujdeci et al. (2017) v souvislosti se začleněním organických látek do půdy uvedli, že tímto postupem dochází ke zvýšené reakci půdy na extrémní vodní podmínky, jako je sucho a záplavy.

- **Regulace výskytu plevelů**

Dle Dvorského a Urbana (2011) zejména regulace plevelů a péče o půdu náleží v EZ ke know-how. Vzhledem k tomu, že je aplikace herbicidů v EZ zakázána, je důležité udržení rovnovážného stavu mezi kulturními a doprovodnými rostlinami, což bývá kritický mezník ekologického pěstování rostlin. Rovněž Dvorský a Urban (2011) opakují, že průmyslová dusíkatá hnojiva a herbicidy jsou nejčastěji nadbytečně používané pomocné přípravky v konvenčním zemědělství, které umožnily zúžení osevních postupů či dokonce pěstování monokultur. To přineslo negativní důsledky pro životní prostředí, kvalitu potravin, ale především pro agroekosystém. Jako možným řešením kritického zaplevelení vidí minimálně dvouleté pěstování jetelotrávy či směsky a častou seč porostu. Rovněž se využívá moderní technika pro úzkořádkové a širokořádkové plodiny a trvalé kultury. Pro regulaci plevelů jsou hlavní dvě skupiny opatření: prevence (osevní postup, hnojení, zpracování půdy, výběr plodin) a mechanické zásahy, např. kultivace vláčením a plečkováním.

Kriticky na problematiku regulace výskytu plevelů pohlíží Peigné et al. (2015), neboť pro ekologické zemědělce je o potlačení plevele bez použití herbicidů k dispozici málo technických referencí.

- **Regulace výskytu chorob**

Dalším významným a ohrožujícím faktorem ekologické zemědělství je výskyt chorob.

Peiser a Tamm (2011) konstatovali, že ekologická ochrana rostlin sleduje jasnou hierarchii, přičemž primárně jde o udržování zdraví rostlin preventivními opatřeními. V případě nedostatečnosti těchto opatření, mohou být použity přípravky na ochranu rostlin, které jsou však velmi omezené. Jedná se o látky rostlinného nebo živočišného původu, mikroorganismy a několik dalších látek, přičemž v jednotlivých státech Evropy se postupy ekologické ochrany rostlin výrazně liší.

Dle Petra a kol. (1992) se k ochraně rostlin proti chorobám využívají také sekundární metabolity, které vznikají během jejich růstu. Náklady na vývoj a zavedení biopreparátů na ochranu rostlin jsou nižší než u chemických preparátů. Mnohé biologické přípravky v přírodním stavu dosahují takového stupně ochrany rostlin před chorobami, který se vyrovná chemickým fungicidům.

Se zajímavým zjištěním přišli Umr Igepp et al. (2014). Dle nich ekologické zemědělství upřednostňuje biologickou kontrolu škůdců jejich přirozenými nepřáteli, a je tak považováno za možný způsob, jak omezit používání pesticidů.

- **Shrnutí rostlinné produkce**

Jasně a srozumitelně rozdíl v rostlinné produkci konvenčního a ekologického zemědělství shrnul Muscănescu (2013), přičemž se zabýval i otázkou nákladovosti a jejího vlivu na nákup bioproduktů. V konvenčním zemědělství se růst plodin zabezpečuje pomocí syntetických chemikálií. V ekologickém zemědělství se jako hnojiva používají organické odpady a kompost. Pro zahubení škůdců a plevelů využívá konvenční zemědělský systém pesticidy, insekticidy a herbicidy. Naproti tomu zemědělci hospodařící v režimu ekologického zemědělství preferují proti škůdcům používání dravých ptáků a hmyzu, aby zamezily škodám, což je ve shodě se sdělením Umr Igepp et al. (2014). Proti plevelům organické zemědělství aplikuje střídání plodin. Jednou z hlavních nevýhod spojených s ekologickým zemědělstvím jsou vysoké náklady zapojené do procesu. Rostoucí plodiny jsou tak daleko více ohroženy škůdci a nemocemi a vyšší náklady jsou následně promítnuty do ceny biopotraviny. Muscănescu (2013) upozornil na to, že přestože již hodně lidí upřednostní „zdravý bioprodukt“, v době strádání a recese nelze s větším odbytem bioproduktů příliš počítat.

Cenovou úroveň se zabýval i Johnsen (2015), který na podkladě výzkumu zveřejnil, že cenové rozdíly mezi potravinami vyráběnými ekologicky a konvenčními potravinami

se liší v závislosti na druzích produktů a způsobu uvádění na trh. Uvedl, že zemědělci zaznamenali vyšší ceny přímým prodejem spotřebitelům než prostřednictvím zprostředkovatelů, ale zároveň zemědělci zdůraznili, že přímý prodej je příliš časově náročný.

V podkapitole ekologického zemědělství bylo z hlediska nákladovosti možné zaznamenat dva protichůdné názory. Autor Muscănescu (2013) konstatoval vyšší nákladovost, a to díky vysokým nákladům zapojeným do procesu ekologického zemědělství. Na rozdíl od autorů Petr et al. (1992), kteří uvedli, že náklady na vývoj a zavedení biopreparátů k regulaci výskytu chorob v EZ jsou nižší, než u chemických preparátů. Je tedy otázkou, zda jsou náklady v ekologickém zemědělství na ochranu rostlin vyšší či nikoli? Zvýšení ceny bioproduktů, které avizoval Muscănescu (2013), však nemusí být plošné, nemusí být razantní a na rozhodování zákazníků o koupi „zdravého produktu“ nemusí mít výrazný vliv.

Z jiného úhlu pohledu je možné vyšší ceny bioproduktů přičítat i nižší produkci v porovnání s konvenční výrobou, vyšší nákladovost při zpracování, používání obalových materiálů, poptávkou převyšující nabídku či navýšením ceny distributorem. Kdyby produkce ekologického zemědělství dosáhla úrovně konvenčního zemědělství, mohli bychom v oblasti cenové politiky, z pohledu spotřebitele, očekávat pozitivní změnu. Shodují se s názorem potřeby rozšíření ekologického zemědělství. Byť je v současné době v ekologickém zemědělství obhospodařováno více než 10 % z celkové výměry zemědělské půdy České republiky, mělo by být v objektivním zájmu, aby se plocha takto obhospodařované půdy zvětšila. Zároveň také vyslovuji souhlas s názory Shennana et al. (2017) stran nutnosti provádění potřebných výzkumů.

Přínos ekologického zemědělství shledávám i ve zvýšené schopnosti půdy zadržovat vodu, čímž dochází k regulované spotřebě vody. I toto tvrzení Boothroyda a Phama (2010) by mělo být výzvou.

Z mého pohledu by bylo dále namístě přistoupit k aktivnější prezentaci - osvětě, vlivu ekologického zemědělství na ozdravení životního prostředí. Je potřeba mít na paměti, že ekologické zemědělství je moderní způsob hospodaření, využívající znalostí našich předků a vědeckých poznatků současnosti.

Pozitivem ekologického zemědělství je, že výživa rostlin je zabezpečována přirozeným koloběhem živin v půdě, které jsou dodávány zeleným a organickým hnojivem, přičemž růst, vývoj a odolnost rostlin je dán pěstebními metodami, střídáním plodin, výběrem vhodných odrůd, časem a hloubkou výsevu či výsadby a např. povrchovým zpracováním půdy.

3.1.2 Živočišná produkce

Živočišná produkce je úzce spojená s EZ, a to jak z pohledu ekologické produkce hnojiv, tak z pohledu produkce bioproduktů. Aby mohla být živočišná produkce považována za ekologickou, musí splňovat řadu kritérií, mezi která patří kvalitní životní podmínky zahrnující způsob ustájení, zabezpečení výběhu a vyvážené výživy, to vše s ohledem na přirozený život zvířat a péči o jejich zdraví.

- **Životní podmínky a zdraví zvířat**

Tématu životních podmínek zvířat a jejich přirozenému životu se věnoval Lund (2006), který uvedl, že zdraví zvířat v EZ je stejně dobré nebo lepší, než v konvenčním zemědělství, avšak s výjimkou parazitických chorob. Jako důležité zjištění uvedl, že dobré životní podmínky zvířat jsou v ekologickém zemědělství poněkud odlišné od toho, co je obvyklé v konvenčním zemědělství. Doplnil, že EZ zajišťuje zvířatům přirozený život s přirozeným chováním, krmivo přizpůsobené fyziologii zvířete a přirozenému přírodnímu prostředí.

Lund et al. (2003) konstatovali, že s výjimkou nemocí souvisejících s parazity je zdraví a pohoda u ekologických stád stejná nebo lepší než u konvenčních stád.

V souvislosti se zabezpečením přirozeného života zvířat je kladen důraz na kvalitu a parametry ustájení, ale i výběhu.

Podle Šonkové (2006) musí ustájení a výběh splňovat etologické a biologické potřeby zvířat, přičemž vymezený prostor musí zvířatům zabezpečit volnost pohybu, přístup k čisté vodě a krmivu. Prostory musí být větrané a prašnost, vlhkost a teplota se musí zachovávat v rozmezí neškodných hodnot. Šonková (2006) dále apelovala na důležitost nižší hustoty zvířat, důležitost podestýlky ekologickou slámou v místech odpočinku, roštové podlahy a např. přístup do výběhu. Naproti tomu ale uvedla, že ekofarmáři spatřují negativa v tom, že venkovní výběhy jsou pro zvířata rizikem, neboť jsou vystavena patogenním organismům. Ekofarmáři však dodávají, že zároveň jsou zvířata vystavena i užitečným mikroorganismům, což jim pomáhá při tvorbě přirozené imunity k chorobám. Přerušení životního cyklu parazita je možné docílit smíšenou pastvou, kdy jeden rok pastvu spásá skot a druhý rok ovce.

Ekologická živočišná výroba je prostředkem výroby potravin s velkým počtem pravidel zaměřených na vysoké kvalitní životní podmínky zvířat, péči o životní prostředí, omezené užívání léků a výrobu zdravého produktu bez zbytků (pesticidy nebo léky). Záměry ekologické živočišné produkce byly formulovány Mezinárodní federací hnutí ekologického zemědělství (IFOAM) a v roce 2000 byly implementovány nařízením EU 2092/91. Pravidla

pro zabezpečení zdraví zvířat nebyla však v době nabytí účinnosti nařízení dostatečně jasná, a tím dokonce rozvoj výrobního systému brzdila. Preventivní péče v ekologických chovech je založena na tom, že přirozeně se chovající zvíře není vystaveno stresu, je krmeno optimálním krmivem z ekologického zemědělství a bude mít vyšší schopnost zvládat infekce. V případě onemocnění zvířete by měla být preferována alternativní léčba. Někteří ekologičtí farmáři jsou však při využívání homeopatie a fytoterapie zdrženliví, neboť vědeckých důkazů o jejich účinnosti není dostatek. Zdravotní potíže v ekologických chovech jsou velmi často spojené s venkovním výběhem, kdy jsou zvířata vystavena virovým, bakteriálním a parazitárním infekcím. Některé zdravotní potíže však ovlivňují pouze vlastní pohodu zvířat. Na druhou stranu jiné mohou ohrozit zdraví konvenčního dobytka (např. influenzy ptáků) nebo představují problém pro spotřebitele stran bezpečnosti potravin (campylobacter, toxoplasma). Preventivními opatřeními tak mohou být „lepší plemena“ zvířat, optimalizované podmínky chovu, probiotika a přidání kyselin do pitné vody. V případě infekčních onemocnění mohou vážným ohniskům předcházet přísné vakcinační plány (Kijlstra a Eijck, 2006).

Platí, že ekologické chovy zvířat mají největší předpoklad pro welfare, z anglického překladu životní pohodu (Šonková, 2006).

- **Výživa**

Dle Šonkové (2006) musí být zvířata krmena krmivy původem z ekologické farmy a nejlépe z farmy, kde žijí. Toto pravidlo má výjimku stanovenou Nařízením Rady (EHS) č 2092/91, o ekologickém zemědělství a k němu se vztahujícím označování zemědělských produktů a potravin. Výživa savců a mláďat musí být založena na přirozeném mléce, především mateřském. Režim chovu býložravců musí spočívat na maximálním využití pastvin a prioritně na farmě, kde zvířata žijí. Pro uspokojení potřeb dobré výživy zvířat, smí být do krmiv přidány pouze složky uvedené v přílohách k Nařízení Rady (EHS) č 2092/91. Kokcidiostatika, antibiotika, léčebné přípravky, regulátory růstu a veškeré jiné látky určené ke stimulaci růstu nebo zvyšování užitkovosti nesmí být k výživě zvířat využívány.

Ribadiya et al. (2016) konstatovali, že zvláštní aspekt ekologického chovu hospodářských zvířat spočívá v nutričním řízení výživy, která sehraává klíčovou roli při prevenci proti infekcím, dále v zajištění dobrých životních podmínek zvířat, která přispívají ke zvyšování imunity a k celkovému zlepšení živočišné produkce. Ribadiya et al. (2016) vyzdvihli úlohu výživových odborníků a veterinářů, která je důležitější v organickém systému než v systému tradičním.

- **Výběr plemene**

Ekologičtí farmáři mají upřednostnit výběr plemen, odolným vůči chorobám, před vyšlechtěnými plemeny. Ta jsou vyšlechtěna za účelem vysoké užitkovosti a jsou náchylná ke specifickým zdravotním komplikacím. Jedná se především o linie prasat náchylných ke stresovým syndromům a plemen skotu, jejichž telata se musí rodit císařským řezem. Chovatelé ovcí a skotu v horkých oblastech by měli upřednostňovat plemena zvyklá na dlouhé zimy a chladnější počasí (Šonková, 2006).

- **Shrnutí živočišné produkce**

Sundrum (2001) shrnul, že ekologický chov dobytka má za cíl vytvořit ekologickou produkci, udržovat zvířata v dobrém zdravotním stavu, realizovat vysoké standardy v oblasti dobrých životních podmínek zvířat a vyrábět výrobky vysoké kvality. Cílem je, aby ekologický chov dobytka splňoval požadavky rostoucího počtu spotřebitelů, kteří kritizují konvenční výrobní metody. Sundrum (2001) uvedl, že ekologický chov hospodářských zvířat vytváří silnější požadavky na kvalifikaci řízení zemědělských podniků, včetně vyššího rizika selhání. V důsledku toho by měly být zavedeny programy zajišťování kvality.

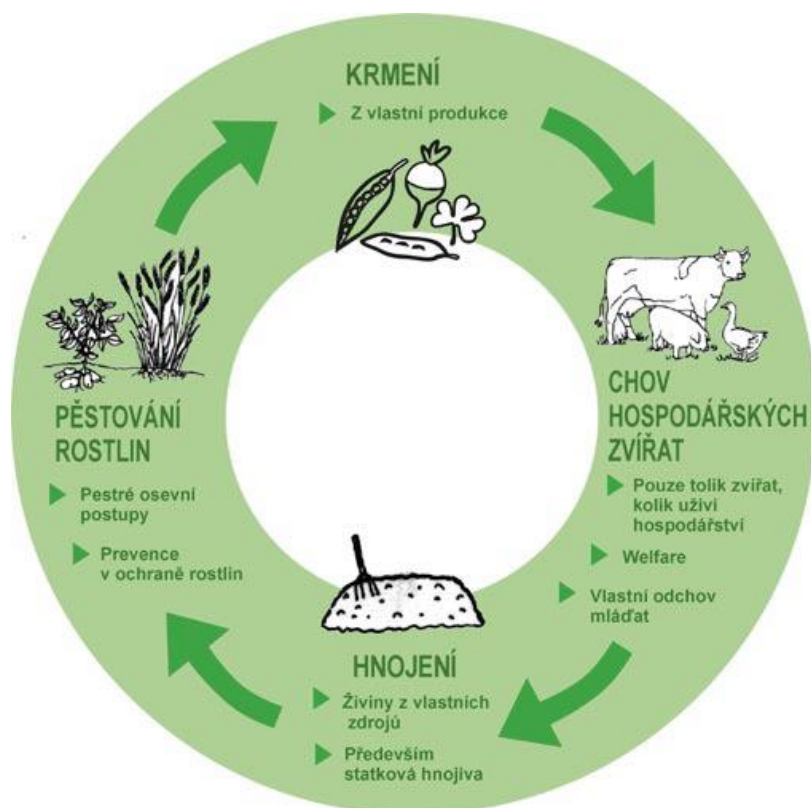
Hadjigeorgio a Zoiopoulos (2013) vyhodnotili, že systém ekologického chovu dobytka má větší část slabosti, zranitelnosti, rizika a nákladů při řešení epidemických problémů, což je způsobeno zákazem používání chemicky syntetizovaných alopatických veterinárních léčivých přípravků nebo antibiotik pro preventivní léčbu.

Ekologický chov dobytka je nenahraditelným producentem hnojiv pro ekologické zemědělství. Zároveň však musí chov splňovat stanovené parametry a kritéria, aby byl považován za ekologický. Jako problematická se v této oblasti jeví péče o zdraví zvířat s omezeným použitím veterinárních přípravků. Z konstatování Lunda (2006), že zdraví zvířat je v ekologických chovech stejně dobré nebo lepší než v chovech konvenčních lze dovodit, že přestože může být péče o zdraví zvířat problematická, nákladná či v případě použití homeopatik nejistá, přesto je zdraví zvířat v ekologických chovech stejně dobré nebo lepší.

Jako velmi důležitý, shodně se Šonkovou (2006), shledávám výběr vhodného plemene, aby již preventivně docházelo k eliminaci možných zdravotních rizik. Pravděpodobnost získání nákazy z venkovních výběhů je těžko ovlivnitelná a záleží na odolnosti a získané obranyschopnosti každého kusu dobytka. Z pohledu ekologického hospodářství je ošetřeno, že v případě onemocnění zvířete, kdy je nezbytné přistoupit k medikaci antibiotiky, prodlužuje se ochranná lhůta pro použití produktu pro výživu člověka až na dvojnásobek, a to z důvodu

splnění kritérií ekologického produktu. Otazné pro mne zůstává vylučování zbytkových antibiotických látek, které se dostávají do půdy a do následného koloběhu.

Vazbu rostlinné výroby na živočišnou výrobu v ekologickém zemědělství velmi výstižně znázornili Dlouhý a Urban (2011b), viz obrázek č. 1.

Obrázek č. 1 - Vazba rostlinné a živočišné výroby v ekologickém zemědělství

Zdroj: Dlouhý a Urban (2011)

3.2 Přechod na ekologický způsob hospodaření, jeho rozšíření

Již v roce 1997 Moudrý (1997) publikoval, že v daném období bylo možné nalézt podniky, kde se trvale hospodařilo v souznění s přírodou. Na tomto základě vyjádřil myšlenku, že rozhodnou-li se farmáři přidat se k systému EZ, postačí obvykle velice málo změn. Na rozdíl od některých podniků, kde je přechod na ekologický systém hospodaření zcela nemožný. Složitost konverze je přímo závislá na širší orientaci podniku. Čím jednostrannější je orientace podniku, tím složitější je konverze. U smíšených farem s vyváženou živočišnou a rostlinnou výrobou, rozmanitějším sortimentem výroby, aplikujících v určité míře statková hnojiva, málo vázaných na nákup průmyslových hnojiv a pesticidů, lze při konverzi očekávat nejméně komplikací.

V industrializovaném konvenčním zemědělství byly přirozené metody pěstování rostlin a chovu zvířat čím dál více nahrazovány syntetickými, což způsobilo narušování přírodních zdrojů (vody, půdy, vzduchu) a závislost na vnějších umělých vstupech, především hnojivech a pesticidech. V konečném důsledku docházelo k poškození zdravých zvířat, rostlin i člověka. Podle Moudrého (1997) je narušování přírody ve značné míře dále zapříčiněno dopravou a průmyslovými odvětvími. Zemědělství nevytváří největší kvantum škodlivin, ale jeho negativní účinek se projevuje plošným působením na přírodu.

Nápomocná je v tomto směru legislativa, která ukládá povinnost chránit přírodní zdroje. V České republice je krajina velice rozrůzněná. Republika se nachází na rozvodí důležitých evropských řek Dunaje a Labe a obhospodařovány jsou oblasti v prameništích jejich přítoků. V místech s limitujícími možnostmi intenzivního hospodářství a vysokou nutností ochrany přírodních zdrojů je nezbytné zřizovat takové fungující způsoby hospodaření, které dodržují předepsaná omezení, chrání krajinu a zároveň umožňují její účinné využívání. Jestliže jde o zemědělské metody využití, pak se předpokládá možnost přechodu na ověřené způsoby ekologického zemědělství (Moudrý, 1997).

Moudrý (1997) upozornil na negativa konvenčního zemědělství, čímž evokoval myšlenky k přechodu na ekologický způsob hospodaření. Zároveň také vytipoval farmáře, dle šířky a způsobu hospodaření, u kterých lze očekávat hladký přechod k ekologickému hospodaření a vhodné oblasti. V této souvislosti shrnul, že zemědělství je farmářem přírody.

Lakner a Breustedt (2015) zjistili, že přechod na EZ je ovlivněn jeho neefektivností, neboť v 75 % provedených studiích bylo prokázáno, že ekologické farmy mají nižší produktivitu než farmy konvenční. Naopak studie o účinnosti v oblasti životního prostředí dokládají, že EZ vykazuje vyšší stupeň účinnosti, pokud jsou brány v úvahu environmentální proměnné, kterými jsou krajinné prvky a rozmanitost plodin.

Damgaard et al. (2014) vyjádřili přesvědčení, že dynamický nárůst počtu subjektů, zabývajících se ekologickými zemědělskými činnostmi, způsobily udělované finanční podpory, neboť hospodaření je zaměřeno na dosažení cílů finanční povahy. V době zvyšování povědomí spotřebitelů o racionální výživě je trh s ekologickými produkty ožívován a lze důvodně předpokládat, že pokud budou existovat ekonomické pobídky, podnikatelé budou mít zájem o přechod na ekologický způsob hospodaření.

Rozdílný je pohled Václavíka (2008), který konstatoval, že přestože politika EU přispívá při rozhodování menších farmářů k přechodu na EZ finanční kompenzací ztrát vzniklých

během přechodného období, tyto stimuly nejsou dostatečné a nemohou zachovat trvalý růst ekologického sektoru. Doplnil příklady z Itálie a Rakouska, které dokazují nedostatečné fungování poradenského systému. Dále Václavík (2008) poukázal na neuspokojivě rozvinuté produkční a marketingové kapacity, které mohou naopak zapříčinit navrácení ekologických hospodářů ke konvenčnímu zemědělství. České i evropské pomocné programy (Program rozvoje venkova) by proto měly své nástroje orientovat na rozvoj vědomostí a vzdělávání, než investovat do techniky a intenzifikace zemědělské výroby.

Dle Elavarasi a Ponnusamy (2016) studie s ekologickými zemědělci odhalila, že hlavními důvody pro využívání ekologického zemědělství jsou nízké realizační vstupy, ochrana životního prostředí, výroba vysoce kvalitních produktů a negativní zkušenosti s anorganickým hospodařením. Vnímanými přínosy ekologického zemědělství byly zvýšené vlastnosti půdy, snížené náklady na externí vstupy, efektivní využívání místních zemědělských zdrojů a kapacita půdy.

3.2.1 Konverze v souvislosti s lidským faktorem

Výsledky analýz prováděných v letech 2004 až 2008 naznačily, že přechod na technologii ekologické produkce a její uplatnění negativně ovlivňují především vyšší věk zemědělců a vysoká produktivita práce. Naopak pozitivně při zavádění organické technologie působí dotace a vysoká návratnost nákladů. Autoři dovodili, že počet ekologicky řízených zemědělců a plochu ekologicky řízené půdy je možné účinně ovlivňovat prostřednictvím zemědělské politiky (Malá a Malý, 2013).

Shams a Fard (2017) také vyzdvihli význam lidského faktoru, a to z pohledu rozhodnutí farmáře. Uvedli, že k přechodu farmářů na ekologický způsob hospodaření je nezbytné zjistit jejich aktuální postoj k ekologickému zemědělství. Výsledky šetření ukázaly, že postoj více než poloviny farmářů k ekologickému zemědělství byl pozitivní a menší polovina se vyjádřila neutrálně. Negativní postoj nezaujal žádný farmář. Korelační analýza odhalila, že vyšší věk a nedostatek zkušeností mají na postoj farmářů negativní vliv. Naopak vzdělání, příjmy a znalosti ekologického zemědělství smýšlení farmářů ovlivnilo pozitivně.

Při rozhodování o tom, jestli odstartovat svoji zemědělskou činnost v ekologickém režimu je třeba si uvědomit a přiblížit důvody, které nás k této změně vedou. Občas je rozhodnutí ovlivněno náboženským nebo ideovým přesvědčením, výchovou v rodině, životní zkušeností nebo snahou zlepšit vztah k přírodě. Podstatnou roli hrají také informace, vzdělání a odpozorovaná zkušenost s ekologicky hospodařící farmou. Přechod na ekologický režim

hospodaření by neměl být východiskem z nedobrého ekonomického stavu. Velmi špatnou motivací je taktéž snaha využít dotace bez jiného smysluplnějšího a zodpovědného rozvažování. Podstatou je změna vnitřního mínění. Ekologické zemědělství je příhodné pro ambiciózní, zkoumavé a odhodlané současné či budoucí farmáře. K tomu je nutný i velmi dobrý pozorovací talent a úsudek. Aplikování nových způsobů během realizace projektu konverze (přechod na EZ) předpokládá i flexibilitu, talent reagovat včas a přiměřeně na měnící se podmínky (Moudrý, 1997).

3.2.2 Stanovištní podmínky

Na zemědělskou výrobu mají podstatný vliv půdní a klimatické podmínky a to proto, že v ekologickém zemědělství jsou aplikovány zejména biologické způsoby podpory (působení růstu a vývoji rostlin) i eliminovány škodliví činitelé. Čím vhodnější jsou přírodní podmínky stanoviště, tím méně je potřeba doplňujících vstupů pro získání výnosu. Moudrý (1997) dále upozornil, že předpoklady prostředí je potřeba brát více v úvahu v méně příznivých polohách, a to například z pohledu půdního druhu. Na těžkých půdách lze předpokládat větší komplikace s trávovitými plevele (zejména pýrem) a pcháčem. Těžší půdy se pomaleji zahřívají, bývají déle vlhké, rozklad organického materiálu je delší, a tak se musí vpravit mělčeji, půda se musí mnohem více prokypřovat, vláčení bývá neúčinné a je potřeba jej nahradit plečkováním. Vláčení je náchylnější k utužení nebo vytváření hrud, především při nepříznivé vlhkosti během zásahu. Na druhou stranu mívají těžké půdy často lepší sorpční potenciál, jsou lépe zaopatřeny vodou, dusíkem, živiny se méně vyplavují, poklesnutí výnosů po konverzi je nižší. Obdobným postupem je nezbytné zanalyzovat další půdní vlastnosti (hloubka ornice, půdní typ, kamenitost, obsah humusu, svažitost, reliéf terénu, hladina spodní vody apod.) s přihlédnutím ke klimatickým a mikroklimatickým podmínkám. Před začátkem konverze je nezbytné zkontrolovat stupeň znečištění stanovišť. Jestliže je možné nějaké formy kontaminace redukovat (zelený plot mezi pozemky, travnaté pásy apod.), je nutné toto zohlednit v plánu konverze. Velice podstatnou podmínkou podmiňující příhodnost stanoviště je i poloha farmy vzhledem k odbytovým eventualitám (Moudrý, 1997).

Podle Moudrého a Rozsypala (2007) je EZ dislokováno především v horských a v podhorských oblastech. Autoři se kriticky vyjádřili k produkční funkci. Uvedli, že není plněna dostatečně a má-li dojít k rozšíření EZ na orné půdě, je nezbytné přistoupit především k překlasifikování podpor produkčních a mimoprodukčních funkcí ekologického zemědělství. Moudrý a Rozsypal (2007) upozornili, že pro bioprodukcii nejsou dostatečné zpracovatelské kapacity. Dále kritizovali nedostatečnou kreativitu zemědělců, poradenský servis v oblasti

produkce a zpracování, ale i marketing. Moudrý a Rozsypal (2007) zároveň uveřejnili několik doporučení, která by měla evokovat k přechodu na EZ. Jsou jimi vyhodnocení efektivnosti dotací na TTP a ornou půdu, podpora trhu s biopotravinami, zkvalitnění poradenství pro oblast prvovýroby a zpracování bioproduktů, zajištění informací o ceně, výrobě, zpracování, spotřebě a obchodu v oblasti biopotravin. Ekologické zemědělství musí být nadále vzorem rozvoje multifunkčního zemědělství, respektive hospodaření v krajině.

Kolarova et al. (2013) potvrdili nižší intenzitu hospodaření a vyšší rozmanitost zemědělských systémů ve vyšších nadmořských výškách. Zároveň upozornili na výsledky průzkumu z let 2006 - 2008, kdy byly právě v těchto lokalitách zároveň zaznamenány lepší podmínky pro výskyt vzácných druhů plevelů, než v intenzivně obdělávaných nížinách.

3.3 Vývoj ekologického zemědělství

Tomaš-Simin a Glavaš-Trbić (2016) rozdělili vývoj ekologického zemědělství do tří etap: etapa vzniku (1924 - 1970), fáze expanze (1970 - 1990) a fáze růstu (po roce 1990).

V první fázi, etapě vzniku, která je datována od roku 1924 do roku 1970, se organická produkce potýkala s problémy vědeckého uznání, přijetí výrobcem, členy širší komunity a přijetí na národní úrovni.

V následné etapě expanze v letech 1970 - 1990 docházelo k postupnému rozšiřování výrobních systémů. Charakteristické bylo zřizování nevládních organizací, uznání a vytvoření prvního legislativního rámce a přijetí ekologických postupů.

Ve třetí etapě po roce 1990, etapě růstu, byla ekologická produkce již uznávána po celém světě. Téměř ve všech rozvinutých zemích, ale i ve většině rozvojových zemí, byly vydávány zákony o ekologické produkci. Oblasti v rámci tohoto systému se rozšiřovaly a státní úředníci ekologické zemědělství obhajovali a podporovali řadou prémie a dotací.

Přijetí legislativního rámce a přijetí ekologických postupů se odrazilo i na krajině, kdy docházelo k jejím výrazným změnám.

Dytrtová et al. (2016) zveřejnili výsledky analýzy s využitím krajinných ukazatelů, která prokázala zvýšení heterogenity a rozmanitosti krajiny v letech 1985 až 2006. Je tedy zřejmé, že expanze a růst se v krajině pozitivně odrazily. Zároveň byl zkoumán vztah mezi hospodařením zemědělských podniků a změnami ve využívání krajiny. Výsledky ukázaly

rozdílné trendy, které nezávisí jen na hospodaření, ale také na dalších faktorech, zejména přírodních podmínkách v zemědělské krajině.

3.3.1 Vývoj a stav ekologického zemědělství v ČR

V České republice se koncept EZ začal tvořit od poloviny 80. let. V roce 1989 započaly přechod na ekologické zemědělství první tři farmy v Jeseníkách a Bílých Karpatech. Už v letech 1990 - 1991 vzniklo pět svazů ekologických zemědělců. Od roku 1990 se také vyplácely první finanční podpory, které byly o dva roky později bez náhrady zrušeny a znovu zavedeny až roku 1998. Od tohoto roku došlo k nárůstu počtu podniků i výměry zemědělské půdy v režimu EZ (ročenka MZe, 2006).

V roce 1993 začal platit společný systém kontroly a bioprodukty a biopotraviny začaly být označovány společným grafickým logem BIO. V roce 1995 byl systém kontroly a certifikace schvalován IFOAM a byla uzavřena smlouva o supervizi dle Nařízení Rady (EHS) č. 2092/91 s pověřenou kontrolní organizací. Tím byl umožněn vývoz českých bioproduktů. Později v roce 1999 MZe pověřilo společnost KEZ, která byla až do roku 2005 jedinou kontrolní organizací v České republice. Významný posun způsobilo v roce 2000 přijetí zákona č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství, kdy došlo k plné harmonizaci českých standardů ekologického zemědělství s předpisy EU. V roce 2000 byla Česká republika zapsána na „Seznam třetích zemí“, který umožňuje vývoz do zemí EU. V roce 2004 přijala vláda strategický dokument Akční plán rozvoje EZ v ČR do roku 2010, který měl pomoci vytvořit prostředky pro řešení problematických oblastí v sektoru ekologického zemědělství (ročenka MZe, 2006).

Podle Urbana (2012) je od roku 2000 Ministerstvo zemědělství ČR v oblasti ekologického zemědělství klíčovou institucí, neboť je odpovědné za regulaci a dohled nad certifikačními orgány a také za úřední kontroly v ekologickém odvětví, přičemž některé z těchto činností jsou delegovány na jiné orgány.

Výsledky empirických případových studií, na které poukázali Lapka et al. (2011) odhalily některé pozitivní změny spojené s účastí České republiky ve společné zemědělské politice EU. Uvedli, že mezi českými zemědělci dochází k pozitivnímu posunu stran ocenění společné zemědělské politiky. Kritika se však snesla na správní postupy a změny programových pokynů. Ekologické dotace na období 2004 - 2006 měly rovněž vliv na stabilizaci živobytí venkovských obyvatel.

Jahrl a Moschitz (2014) vyhodnotili, že přistoupením zemí k EU byl spuštěn vývoj ekologického zemědělství a potravin, což je ve shodě s tvrzením Lapky et. al. (2011). Vstup země do EU označili jako externí příčinu rozvoje ekologického zemědělství. Zároveň upozornili, že v zemích EU je třeba legislativu EU transponovat, a tím podpořit nařízení o ekologickém zemědělství.

MZe (2015) zveřejnilo, že pravidla ekologického zemědělství v České republice, včetně produkce biopotravin jsou upravena národními i evropskými předpisy. Od 1. 1. 2012 nabyl účinnosti zákon č. 344/2011 Sb., který novelizuje zákon o ekologickém zemědělství č. 242/2000 Sb. Platí také nařízení Rady (ES) č. 834/2007, které je prováděno nařízením Komise (ES) č. 889/2008 a nařízením Komise (ES) č. 1235/2008, ve znění pozdějších předpisů. Tato nařízení poskytující národním předpisům legislativní rámec. MZe pověřuje k činnosti kontrolní organizace, které přímo na ekologických farmách a ve výrobnách biopotravin kontrolují dodržování právních nařízení. Oprávněnými organizacemi byly v roce 2015: KEZ o.p.s., ABCERT AG, organizační složka, Biokont CZ, s.r.o. a dále Bureau Veritas Czech Republic, spol. s r.o.

Dle Šimečkové a Jandáka (2016) vykazuje ekologické zemědělství po celém světě vrůstající tendenci a jeho podíl na zemědělské půdě je v mnoha zemích nad 10 %, včetně zemí střední a východní Evropy. Podíl českého ekologického zemědělství na zemědělské půdě přesáhl 11,5 %, což lze odůvodnit aktivní podporou ekologické produkce v České republice.

3.3.2 Statistické údaje

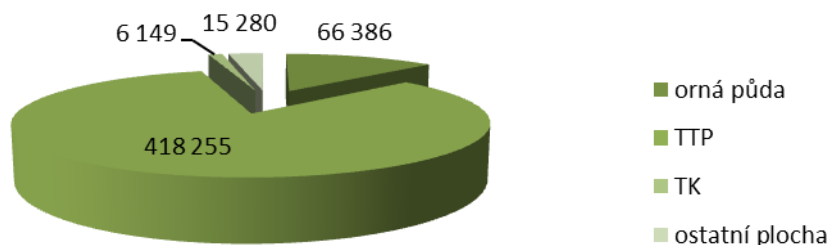
V této části jsou znázorněny základní statistické údaje o stavu EZ v České republice se stavem k 31. 12. 2016. Použity jsou výstupy statistického šetření Ústavu zemědělské ekonomiky a informací (dále jen „ÚZEI“) a také údaje z Registru ekologických podnikatelů (dále také „REP“). Některé zveřejněné údaje v ročence MZe (2016) jsou použity pro autorkou vytvořené grafy, které jsou součástí této podkapitoly.

K 31. 12. 2016 hospodařilo ekologickým způsobem více než 4 200 zemědělců na celkové výměře přesahující 506 tisíc hektarů, což převyšuje 12% podíl na celkové výměře zemědělské půdy České republiky. Od roku 2011 tak byl dosažen největší meziroční nárůst ekologicky obhospodařovaných ploch.

Z pohledu užití půdy největší plochy zauímají trvalé travnaté porosty (TTP, 418 255 ha), orná půda (66 386 ha), ostatní plochy (15 280 ha) a trvalé kultury (TK), mezi něž patří sady,

vinice, chmelnice (6 149 ha). Strukturu půdního fondu se stavem k 31. 12. 2016 znázorňuje obrázek č. 2.

Struktura půdního fondu v ha

Obrázek č. 2 - Struktura půdního fondu v ekologickém zemědělství

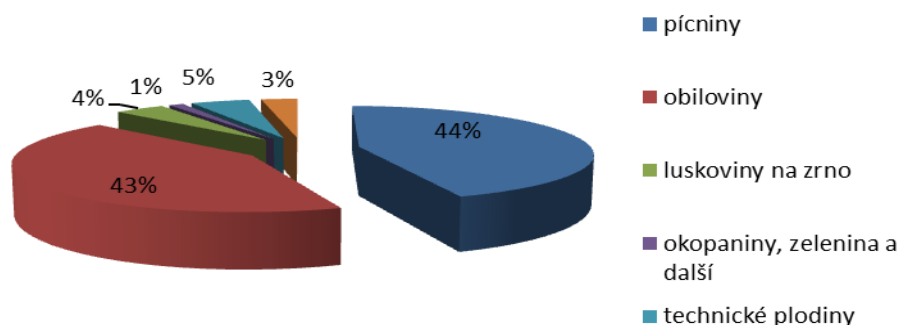
Zdroj dat: zpracováno autorkou

Umožnění vstupu do nových dotačních závazků v rámci opatření „Ekologické zemědělství“, dle Programu rozvoje venkova 2014 - 2020, vedlo k dalšímu nárůstu ploch v přechodném období, kdy výměra ploch vzrostla na více než 12 %.

Urban (2012) uvedl, že v ekologickém systému ČR tvoří největší podíl TTP (82,5 %), k čemuž přispěly zejména dotace, které se tak staly hlavním hnacím motorem rozvoje ekologického zemědělství.

Přestože nejvyšší zastoupení mají trvalé travnaté porosty, v následujícím obrázku č. 3 je přiblížena strukturu produkce na ekologické orné půdě. Z grafu je zřejmé, že nejvyšší zastoupení na orné půdě mají píce a obiloviny.

Hlavní pěstované plodiny v ha

Obrázek č. 3 - Struktura produkce orné půdy

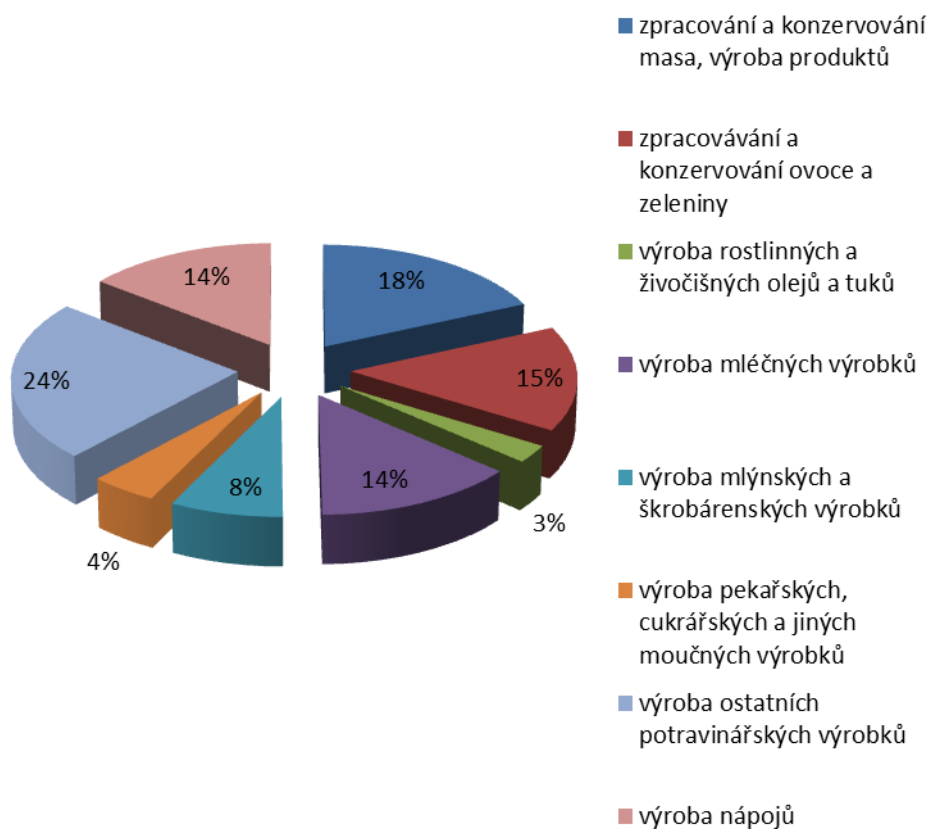
Zdroj dat: zpracováno autorkou

Obdobná byla situace i v dřívějších letech, resp. v roce 2012 Urban (2012) publikoval, že pokud jde o ekologickou rostlinnou výrobu nejdůležitější je pěstování obilovin a následně pěstování krmných plodin.

Sdělení Jelinkové et al. (2016) je rovněž ve shodě s uvedeným. Autoři zveřejnili, že v souvislosti s rostlinnou produkcí se obiloviny řadí mezi nejčastěji pěstované plodiny. Zároveň doplnili, že v rámci systému ekologického zemědělství je právě pěstování pšenice nejziskovější. Překvapivě dali v souvislost pěstování pšenice a snižování emisí skleníkových plynů. Uvedli, že z pohledu životního prostředí se emisní zatížení systému ekologického zemědělství v rámci produkce pšenice snižuje o cca 8 %. Ze závěrů výzkumů pak dovedli, že systém ekologického zemědělství v České republice je v rámci výroby obilovin ekologičtější a ekonomicky efektivnější.

Výrazně roste také počet výrobců biopotravin, včetně provozoven, jichž bylo ke konci roku 2016 registrováno na Ministerstvu zemědělství 639, což představuje nejvyšší meziroční nárůst (o 12 %) od roku 2009. Zaměření výrobních provozoven na ekonomické aktivity dle NACE (mezinárodní standardní klasifikace ekonomických činností pro statistické účely) je uvedeno v obrázku č. 4. V obrázku nejsou zahrnuty tři oblasti aktivit, které vykazují velmi nízké procento počtu subjektů. Jedná se o zpracování a konzervování ryb, korýšů a měkkýšů (1 subjekt, 0 %), farmaceutické přípravky (7 subjektů, 1 %) a balicí činnosti (11 subjektů, 2 %).

Druhy ekonomické aktivity

Obrázek č. 4 - Zaměření výrobních provozoven na ekonomické aktivity

Zdroj dat: zpracováno autorkou

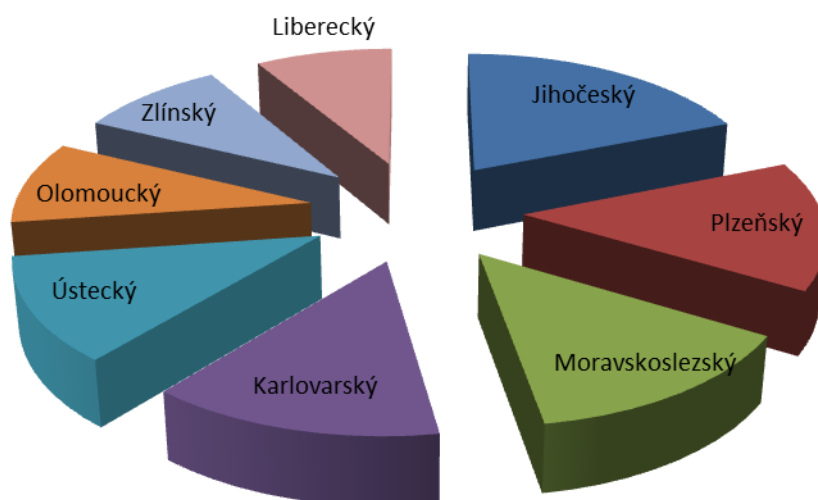
Vzrůstající tendenci v počtu ekologických zemědělských podniků potvrdili i Janovska et al. (2017). Zároveň však doplnili, že naproti tomu klesá jejich velikost. V porovnání s EU lze tak zaznamenat opačný trend.

Zajímavý je sledovaný ukazatel uplatnění rostlinné produkce z ekofarem na domácím a zahraničním trhu. Jedná se o produkci z roku 2015, neboť za rok 2016 nebyl tento ukazatel zveřejněn. Výhradně na českém trhu byly prodány osivo a sadba, zelí, hrušky a hrozny. Naopak nejvíce jsou z celkové bioprodukce exportovány kořenová zelenina (81 %), brambory (60 %) a špalda (55 %). Z živočišné produkce se výhradně na domácím trhu prodalo kozí a drůbeží maso, ovčí a kozí mléko a vejce. Mezi nejvíce exportovanými produkty byl med (100 %) a vepřové maso (43 %).

Urban (2012) upozornil, že ve srovnání s vyspělými zeměmi EU je podíl ekologických produktů na českém trhu s potravinami stále malý (méně než 1 %) a přibližně polovina prodaného zboží byla vyrobena v zahraničí.

Další oblastí, která byla zvolena pro grafické znázornění je zastoupení ekologického zemědělství v krajích České republiky. Je možné konstatovat, že není rovnoměrné, což je doloženo obrázkem č. 5. Největší ekologicky obhospodařované plochy se nacházejí v pohraničních oblastech. Pro větší přehlednost grafu, zde nejsou zahrnuty kraje, které hospodaří na plochách do 5 % z celkové ekologicky obhospodařované půdy, která činí téměř 491 tis. ha (Královehradecký kraj; Vysočina; Středočeský, Jihomoravský a Pardubický kraj a Hlavní město Praha).

Obhospodařovaná plocha v EZ v krajích

Obrázek č. 5 - Velikost ekologicky obhospodařované plochy v krajích

Zdroj dat: zpracováno autorkou

3.4 Podpora ekologického zemědělství a legislativní rámec

Podporou ekologického zemědělství je podpora pro ekologické zemědělce, která je poskytována formou dotací na plochu užívanou v ekologickém hospodaření, nebo zařazenou do přechodného období. Podpora byla udělena v rámci PRV 2007 - 2013 jako součást tzv. agroenvironmentálního opatření a nově v PRV 2014 - 2020 jako samostatné

opatření. Výše podpor se odlišuje podle obhospodařované kultury. Od roku 2007 je ekologické zemědělství podporováno také výrazným bodovým zvýhodněním ekologických zemědělců při hodnocení investičních projektů v rámci PRV. V aktuálním PRV 2014 - 2020 je však toto zvýhodnění výrazně zredukováno (MZe, 2016).

Bellia et al. (2016) k tématu uvedli, že cílem evropského programu na léta 2014 - 2020 je zajistit udržitelné, konkurenceschopné a multifunkční zemědělství. Experimentování s dalšími aktivitami v porovnání s primární funkcí produkce potravin lze tak využít jako strategii, jejímž cílem je zabránit poklesu hodnot zemědělské půdy a současně využít příležitosti pro čerpání prostředků z evropských programů.

Dle Urbana (2012) Česká republika podporuje své ekologické zemědělce nejen ve formě dotací na hektar, ale také například formou propagačních kampaní na biopotraviny.

Státní orgány České republiky poptávku po bioproduktech a rozvoje EZ v roce 2016 podpořily např. akcí „Září - Měsíc biopotravin a ekologického zemědělství,“ s mottem „Bio je u nás doma“ a podtitulem „Bio je pro každého“, přičemž se jednalo o již 12. ročník.

Právními předpisy, kterými je vymezen legislativní rámec pro ekologické zemědělství a produkci biopotravin, jsou:

- Zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, s komentářem.
- Vyhláška Ministerstva zemědělství č. 16/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o ekologickém zemědělství.
- Úplné znění nařízení Rady (ES) 834/2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů a o zrušení nařízení (EHS) č. 2092/91.
- Nařízení Komise (ES) č. 889/2008, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 834/2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů.
- Nařízení Komise (ES) č. 1235/2008, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 834/2007, pokud jde o opatření pro dovoz ekologických produktů ze třetích zemí (MZe, 2012c).

Konvalina et al. (2015) uvedli, že Nařízení Rady (ES) č. 834/2007 a nařízení Komise (ES) č. 889/2008 je zákonnou normou například pro používání ekologických semen k založení ekologických porostů. Podotkli, že reprodukční plodiny a osivo musí splňovat požadavky

certifikačního a schvalovacího procesu. Upozornili, že rozdíly v kvalitě osiva jsou spojeny s podmínkami farmy a také s úrovní aplikované agrotechnologie.

Ministerstvo zemědělství podporuje ekologické zemědělství i cestou několika dotačních programů v rámci národních dotací i finanční podporou nestátních neziskových organizací činných v propagaci a rozvoji tohoto sektoru. Hlavním strategickým dokumentem a nástrojem rozvoje je Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2016 - 2020. Přesto, že se jedná se o již třetí akční plán, je prvním, který schválila vláda. Hlavními strategickými cíli je zvýšení ekonomické životaschopnosti ekofarem a zvýšení podílu domácích biopotravin na trhu a jejich spotřeby, zvýšení povědomí spotřebitelů o vysoké kvalitě biopotravin a o přínosech ekologického zemědělství pro životní prostředí a welfare zvířat, a také zvýšení využití poznatků výzkumu a inovací v praxi. Na nízké zastoupení ekologických produktů na českém trhu, méně než 1 %, upozornil i Urban (2012).

V loňském roce pokračovala i finanční podpora ekologických zemědělců poskytováním dotací na obhospodařovanou plochu, a to v rámci PRV 2014 - 2020, konkrétně prostřednictvím opatření „Ekologické zemědělství“, ale i bodovým zvýhodněním v rámci investičních opatření PRV (ročenka MZe, 2016).

3.5 Bioprodukty

Bioproduktem je jakákoli surovina rostlinného nebo živočišného původu pocházející z ekofarmy. Bioproduktem je také hospodářské zvíře. Jako bioprodukt lze certifikovat nejenom suroviny pro výrobu biopotravin, ale také zástavová zvířata, chovná zvířata nebo suroviny pro nepotravinářské využití (např. vlnu, přadný len). Jako ostatní bioprodukt lze také certifikovat biokrmivo, bioosivo a biosadbu. Ostatní bioprodukt je podskupina bioproduktu, protože i ostatní bioprodukt splňuje definici bioproduktu ekofarma, přičemž ekofarmou je uzavřená hospodářská jednotka zahrnující pozemky, hospodářské budovy, provozní zařízení a popřípadě i hospodářská zvířata, sloužící ekologickému zemědělství.

Během uplynulého desetiletí se důvěra spotřebitelů v kvalitu potravin drasticky snížila, především kvůli rostoucímu ekologickému uvědomění a několika potravinovým skandálům, kterými byly např. BSE a bakteriální kontaminace (Rembiałowska, 2007).

Právě snížení důvěry ve kvalitu potravin přispělo ke zvýšení zájmu o bioprodukty. Rostoucí trend ve spotřebě biopotravin potvrdily i Zámková a Blašková (2012), které poukázaly na rostoucí poptávku po ekologické produkci.

Podle Valešky (2008) je kvalita produkovaných potravin v ekologickém systému výsledkem způsobu jejich produkce - bez používání umělých látek a za užití metod, které zabezpečují životní pohodu zvířat, ochraňuje životní prostředí a šetří primární zdroje. Kvalita není dána jen vlastnostmi produktu, ale celkovým způsobem výroby a zpracováním. Kvalita potravin zahrnuje fyziologickou výživovou hodnotu, požitek, technologickou využitelnost a kvalitu zpracování.

I autor Muscănescu (2013) zaznamenal, že v posledních letech se spotřeba biopotravin stala jedním z nejoblíbenějších trendů široké veřejnosti. Uvedl, že rozhodujícím faktorem vzrůstající tendence je přínos biopotravin pro spotřebitele, neboť tyto jsou zdravější, a zemědělské postupy používané při výrobě potravin jsou zároveň šetrnější k životnímu prostředí.

Tvrzení Muscănescu (2013) podpořili i Orsini et al. (2016), kteří publikovali, že ekologická produkce získává na trhu rostoucí podíl, neboť je spotřebiteli vnímána jako zdravější pro životní prostředí.

Jahrl a Moschitz (2014) upozornili, že zemědělci pro odbyt svých produktů potřebují dostatečně velké trhy a zákazníky.

Urban (2012) k tématu odbytu uvedl, že ekologické potraviny se v České republice prodávají převážně v maloobchodních řetězcích a v poslední době se staly velmi oblíbenými "zemědělské trhy".

Vazbu nabídky a poptávky shrnul Václavík (2008), který uvedl, že aktivní konzumenti svou poptávkou vyvíjejí pozitivní tlak na farmáře a výrobce biopotravin. Nicméně zdůraznil, že významnou roli v udržitelném rozvoji ekologických systémů zemědělství představuje i podpora poptávky.

Zvýšená poptávka se zákonitě promítla i do oblasti trhu, resp. producentů biopotravin, který zaznamenává rostoucí trend, a to cca o 7 % ročně. V roce 2016 v porovnání s rokem 2015 došlo k 12% nárůstu počtu producentů biopotravin. K 31. 12. 2016 bylo na Ministerstvu zemědělství registrováno 639 subjektů. Naproti tomu je třeba připomenout nízký 1% podíl zastoupení ekologických produktů na českém trhu.

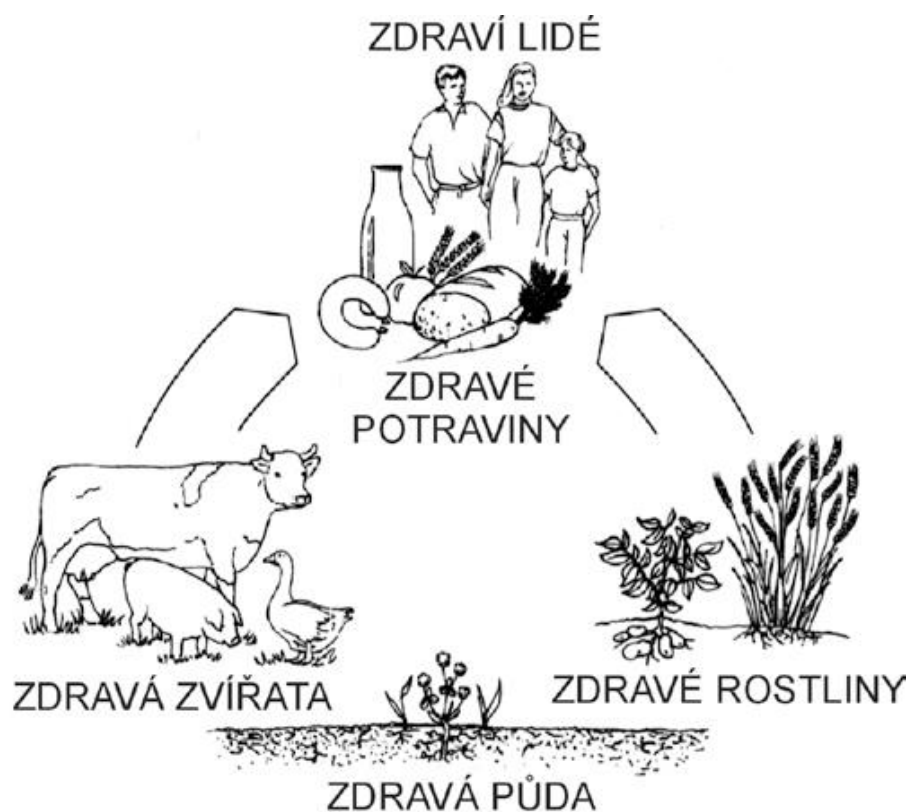
Autoři Stříbrná a Mikula (2003) uvádějí některé z vlastností biopotravin:

- Nutriční hodnota - vyšší obsah vitaminů, enzymů, minerálních látek, rovnovážný poměr bílkovin a tuků.

- Hygienická hodnota - nižší výskyt cizích látek jako jsou dusičnany, pesticidy, těžké kovy, apod.
- Technologická hodnota - lepší skladovatelnost, nižší obsah lepku, nižší ztráty skladování.
- Smyslová hodnota - je nižší, výrobky nejsou tak hezké, barevné, voňavé.

Gomiero (2017) hodnotil kvalitu a vlastnosti bioproduktů. Ve shodě s výše uvedenými autory uvedl, že ekologické potraviny stále více přitahují zájem spotřebitelů, protože jsou vnímány jako zdravější než potraviny vyráběné konvenčním zemědělstvím a jsou udržitelnější pro životní prostředí. Ve srovnání s běžnými produkty jsou organické produkty v některých užitečných sloučeninách bohatší. Pokud jde o těžké kovy, mykotoxiny a bakteriální kontaminaci, neexistují v organických produktech žádné významné rozdíly ve srovnání s konvenčními produkty (s výjimkou Cd, u něhož bylo zjištěno, že je nižší v organických produktech, což je pozitivní zjištění). Ekologickou produkci nelze a priori považovat za bezpečnou. Dospěl však k závěru, že EZ může poskytnout důležité přínosy pro lidské zdraví a životní prostředí a podpořit lepší zacházení se zvířaty. Apeloval, aby zemědělské politika věnovala větší pozornost ekologickým, agroekologickým a zemědělským praktikám s nízkými vstupy a investovala do výzkumu a inovací.

Před částí, která vnáší minimálně pochybnosti k tématu „zdraví“ produktů, z obrázku č. 6 vyplývá, že ze zdravé půdy vyrůstají zdravé rostliny, hospodářská zvířata a výsledkem konzumace zdravých potravin jsou zdraví jedinci, zdravá a spokojená rodina. Dle mého názoru se jedná o idylické vyjádření fungování a vazeb ekologického zemědělství.

Obrázek č. 6 - Zdravé potraviny jako produkt zdravé přírody

Zdroj: Dlouhý a Urban (2011)

Mie et al. (2017) zveřejnili pochybnosti o přímém vlivu biopotravin na zdraví člověka. Uvedli, že přestože se traduje, že spotřeba organických potravin může snížit riziko alergických onemocnění, nadváhy a obezity, neexistují přesvědčivé důkazy, neboť spotřebitelé ekologických potravin mají celkově zdravější životní styl.

Naproti pozitivě a pochybnostem o ekologických produktech, byly vzneseny i obavy z možných negativních dopadů na zdraví člověka. Beraňski et al. (2017) uvedli, že se jedná např. o rizika spojená s nižší úrovní jódu v organickém mléce. Zároveň však upozornili, že neexistují žádná publikovaná data dlouhodobých kohortních studií zaměřených např. na kardiovaskulární onemocnění, diabetes, rakovinu a neurodegenerativní stavy, ani kontrolované studie zaměřené na stravování lidí srovnávající účinky organických a konvenčních diet. Shrnuli, že v současné době není možné určit, do jaké míry může konzumace biopotravin ovlivňovat lidské zdraví.

- **Porušení pravidel ekologického zemědělství v roce 2015**

Certifikáty udělují kontrolní organizace a rovněž rozhodují o odepření vydání. Obvykle se jedná o stavy, kdy byl vytvořen nebo do cyklu zaveden produkt, který nesplňoval předpoklady EZ. Jestliže byl už produkt zaveden na trh, musí být z trhu stáhnut a musí být zrušeno označení bio. Současně je zaslán podnětu na zahájení správního řízení. Nejhojnějším porušením pravidel EZ v roce 2015 (podobně jako v roce 2014) byla nepřítomnost výjimky k realizaci zákroků na zvířatech, začlenění nedovoleného počtu konvenčních zvířat na ekofarmu při rozšiřování stáda, nezkontrolování certifikátu dodavatele, aplikace nepovolených přípravků na ochranu rostlin nebo aplikace nepovolených látek při čištění a dezinfekci, nesplnění pravidel při dovozu bioproduktů ze třetích zemí nebo nezabezpečení vhodných podmínek ustájení a welfare zvířat (MZe, 2016).

- **Shrnutí**

Bioprodukty představují pro spotřebitele určitou záruku kvality produkčního procesu a vnitřní kvality. I prostřednictvím medií jsme vybízeni k důvěře v biopotraviny. Jsme ubezpečováni, že bioprodukty jsou zpracovávány podle stanovených zásad, aby si zachovaly co nejvyšší množství důležitých látek a nedocházelo k jejich „obohacení“ nežádoucími látkami obsaženými např. v barvivech a konzervačních přísadách. Velmi zajímavé, ne příliš pozitivní, je z mého pohledu Gomierovo tvrzení (2017), že ekologickou produkci nelze a priori považovat za bezpečnou. Na druhou stranu však navrhuje investice do výzkumu, které mohou vnést do kvality a vlastností bioproduktů v porovnání s konvenčními produkty více „světla“. Na nedostatek informací o dopadu konzumace biopotravin na lidské zdraví upozornili i Beraňski et al. (2017). Je na místě však opětovně připomenout, že ekologické produkty na českém trhu tvoří pouze 1 % ze všech produktů.

Pokud by výzkumy vlastností a kvality bioproduktů skončily pozitivně, tak by následná prezentace byla vhodnou formou podpory prodeje, která by mohla přispět ke zvýšení poptávky. Pokud by zvýšenou poptávku byly schopni farmáři uspokojit, tyto klady by se promítly nejen do rozvoje EZ, venkovských oblastí, ale bezprostředně by měly vliv i na zvýšení kvality životního prostředí.

Důvod pro objevující se kritiku a pochybnosti týkajících se bioproduktů je možné přisuzovat rozvoji ekologického zemědělství.

3.6 Ekologické zemědělství a rozvoj venkova

3.6.1 Přínos pro rozvoj venkova

Záměr rozvoje venkova představuje zlepšení kvality života venkovské společnosti tím, že naplní její kulturní a socioekonomické hodnoty a podpoří společenské uspořádání s ochranou přírodních zdrojů. EZ může přispět k oživení venkovské ekonomiky skrz udržitelný rozvoj. Růst ekologické oblasti umožňuje vytvářet nové pracovní příležitosti jednak v zemědělství a zpracování, ale i v souvisejících sférách. Mimo ekologických privilegií přináší EZ významné výhody pro ekonomiku a sociální soudržnost venkovských oblastí.

Václavík (2008) uvedl, že EZ díky svému souhrnnému přístupu přispívá k rozvoji venkova následujícími způsoby:

- Podporuje řídicí roli zemědělce. Staví hospodáře k řídicí úloze v hospodářství, a tím vrací rozhodovací úlohu místním komunitám, garantuje jim právo řídit vlastní zdroje a tím zvyšuje jejich aktivní činnost v potravinářském dodavatelském řetězci.
- Buduje silný ekonomický prostor. S pomocí snížení mechanizace a úplným vyloučením zemědělských chemikálií se vytváří nové pracovní pozice a navyšuje se odměňování za práci.
- Rozmanitá produkce a mimofaremní činnosti snižují důsledky neúrody a zvyšují příležitosti tržního uplatnění. Poptávka po bioproduktech stále stoupá.
- Přispívá k zdravému životnímu prostředí. Pomocí ekologického přístupu zachovává celistvost ekosystému a výnosnost přírodních zdrojů. Udržuje přirozený ráz krajiny, regeneruje úrodnost půdy a zlepšuje zemědělskou biodiverzitu aplikací místních odrůd a osiv. Podporuje volně žijící živočichy a planě rostoucí rostliny. Vyloučením chemických přípravků umožňuje zdravý pracovní prostředí pro hospodáře.
- Vytváří společenský kapitál venkovských území. EZ je postavené převážně na znalostech, než na vstupech. Díky tomu využívá vědomosti dosažené zkušenostmi a dává možnost farmářům ke spolupráci.

Velmi výstižně pojal problematiku rozvoje venkova Śpiewak (2016), který uvedl, že prostřednictvím specifických funkcí umožňuje ekologické zemědělství změny, především v místním měřítku. Existence silného integrovaného ekologického sektoru má za následek

nejen zlepšení ekonomického blahobytu ekologických zemědělců, ale i celých místních komunit. Mezi komunitami dochází k posílení vzájemných vazeb a dále napomáhá mobilizaci sociálních zdrojů.

3.6.2 Stimuly pro rozvoj venkova

Dle Václavíka (2008) EZ na skutečných příkladech osvědčuje zlepšení ekonomické, ekologické a trvalé sociální udržitelnosti. Vláda by proto měla na národní úrovni aplikovat EZ jako koncept pro rozvoj venkova a napomoci tak rozvoj níže uvedenými činy prosazovat:

- EZ by mělo být hlavním prostředkem naplnění cílů Programu rozvoje venkova. Větší díl prostředků by měl být orientován k Ose 3 - Kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova.
- Zapojit vzdělávání o spojitostech mezi stavem životního prostředí, zemědělstvím, každodenní stravou a zdravím obyvatel do vzdělávacích plánů dětí a mládeže.
- Vybudovat co nejlepší předpoklady pro podnikání v sektoru produkce a zpracování biopotravin (upravit hygienické a veterinární ustanovení pro menší faremní zpracování).
- Přispět ke konzumaci místních biopotravin ve veřejných zařízeních (nemocnice, školy, domovy důchodců, apod.).

Z úrovně krajských a okresních úřadů mohou být vytvářeny příznivé předpoklady pro rozvoj EZ v regionech pomocí:

- Zapojení EZ do plánů rozvoje krajů a regionů, vyhotovení Akčních plánů podpory EZ v krajích.
- Podpory zřizování oblastních akčních skupin ve venkovských regionech, které by spolupracovaly s místní samosprávou, s podnikatelským odvětvím a nevýdělečnými organizacemi.
- Podpory s organizováním pravidelných farmářských trhů ve městech.
- Organizování jarmarků či jiných forem prezentace a propagace místní výroby potravin.
- Podpory menších podnikatelů v sektoru zpracování a výroby místních specialit.

- Podpory agroekoturismu a turistiky, postavené na tradičních specialitách či místních zemědělských tradicích.

3.6.3 Získávání zkušeností

Jako v jiných oblastech má i v ekologickém zemědělství velký význam získávání a předávání již nabytých zkušeností. Tak, jak uvedl Václavík (2008): EZ je postaveno více na zkušenostech, než na vstupech. Proto je významné předávání zkušeností jak v rámci jednoho státu, tak i na mezinárodní úrovni. Je zřejmé, že Rakousko, se svým „boomem“ v oblasti EZ, může být pro Českou republiku a rozvoj EZ pozitivní výzvou. Proč by nemohli být čeští farmáři stejně úspěšní jako např. farmáři rakouští? A proč by nemohli být i úspěšnější?

V České republice se začalo EZ rozvíjet o mnoho let později, začátkem devadesátých let dvacátého století, i přes to, že první poznatky o něm byly za hranicemi už mnohem dříve. Srovnání problémů z hlediska EZ v jinak vyspělých státech může napomoci problémům předcházet a řešit je rychleji a efektivněji (Kostková, 2009).

Také Pourová (1999) upozornila a doporučila, aby v České republice byly využívány zkušenosti získané v zahraničí, a to v souvislosti s tím, že v devadesátých letech dvacátého století byl zájem o vstup do venkovského cestovního ruchu nízký.

Na nutnost předávání informací a poznatků upozornili i Jahrl a Moschitz (2014), kteří apelovali na nutnost zavedení institucí, které by fungovaly jako kanály pro tok znalostí a zdrojů.

3.6.4 Venkovská obec

Pojetí venkovské obce závisí zejména na tom, které znaky obce jsou pokládány pro jejich povahu za základní. Neměla by být opomíjena skutečnost, že venkov je zejména geografické pojetí. Použitelné vymezení by mělo vyplývat ze sociálně geografických profilů. Nejčastěji využívanými charakteristikami, jimiž jsou venkovské obce označovány, jsou hustota a počet obyvatel. Běžným rozhraním počtu obyvatel používaným pro vymezení rozhraní venkovské a městské obce je 3 000 osob. U hustoty obyvatelstva se uplatňuje rozhraní 100, nebo 150 obyvatel na km². Existují také přístupy, zohledňující i jiná kritéria k definici venkovských sídel, například sociální a urbanistické charakteristiky obcí, jako je procento bytů v rodinných domech či vývoj populace, nebo vzdálenost městských center (ČSÚ, 2008).

Bernard et al. (2011) ve zjednodušeném pojetí definovali venkovskou obec jako obec s maximálně 2 000 obyvateli, pro kterou současně platí, že méně než 50 % ekonomicky aktivních obyvatel denně dojíždí za prací do jednoho většího městského centra.

Podle Straky a Tuzové (2016) je nejčastěji používanou definicí definice Evropská komise (dále také „ES“), založená na Eurostatu a OECD. Tento regionální přístup definuje venkovské prostředí oblasti založené na buňkách sítě 1 km², kde převážně venkovské oblasti představují oblasti s podílem obyvatel, kde jsou buňky sítě 50 % a více. Tyto oblasti musí splňovat také dvě podmínky: maximální hustota obyvatelstva je 300 obyvatel na km² a maximální populace 5 000 obyvatel v sousedních buňkách pod hranicí hustoty (Eurostat, 2015)

3.7 Problematika rozvoje venkovských oblastí

3.7.1 Vliv infrastruktury a malých podniků

Rozvoj definovali Bernard et al. (2011) jako změnu od konkrétního stavu k jinému stavu, pohyb a dynamiku, kterou posoudili jako pozitivum. Chápání rozvoje území označili jako dopracovávání se k předpokládanému stavu, což požaduje znalost žádoucího cíle. Uvedli, že na základě vytyčení cíle může být určen postup k jeho dosažení. Bohuslav Blažek, který stál u vzniku Spolku pro obnovu venkova, jako jednoho z významných východisek 90. let 20. století, preferuje vnitřní způsobilost venkova k zachování vlastní stability a ideální situace.

Kubíčková et al. (2017) spatřují při rozvoji venkova naději v malých a středních podnicích, které mají nezpochybnitelný význam pro národní hospodářství, neboť poskytují sociální a hospodářské výhody pro regiony, v nichž působí. Podle zjištění Kubíčkové et al. je úloha malých a středních podniků ve venkovských oblastech České republiky ovlivněna vytvářením konkurenčního prostředí, využíváním místních zdrojů, zvýšením atraktivity venkovských oblastí, finančními přínosy pro obce, vytvářením volných pracovních míst, udržováním pozitivních vztahů v rámci místní komunity a rozvoj infrastruktury.

Z jiného úhlu pohledu se na problematiku rozvoje venkova dívají Šťastná a Vaishar (2017), kteří uvedli, že při rozvoji venkovských oblastí by zejména v postkomunistických zemích mohly hrát důležitou roli integrované systémy veřejné dopravy. Dostatečná frekvence spojení v určité lokalitě je jeden z hlavních důvodů, proč by měli obyvatelé zůstat na venkově. Kromě toho četnost pozitivně přispívá k venkovskému cestovnímu ruchu, brání sociálnímu vyloučení a stimuluje postupný rozvoj venkova na celém území

Koohbone a Izad (2014) se k danému tématu vyjádřili s větší razantností. Uvedli, že rozvoj cestovního ruchu ve venkovských oblastech je jednou z hlavních strategií rozvoje venkova. Upozornili na výsledky průzkumů, které dokazují existenci výrazného pozitivního vztahu mezi venkovským cestovním ruchem a zlepšením zdraví, příjmů venkovských domácností a odpadních systémů. V této souvislosti poukázali i na rozvoj venkovských domů a silnic. Jako nejvýznamnější pozitivní dopad venkovského cestovního ruchu ve venkovských oblastech označili právě rozvoj infrastruktury, hospodářský rozvoj a rozvoj zaměstnanosti. Naopak ale upozornili na negativní dopady venkovského cestovního ruchu ve venkovských oblastech, kterými podle autorů jsou zničení podnikatelského a kulturního prostředí, zvýšení sociálních abnormalit.

Straka a Tuzová (2016) se věnovali tématu rozvoje venkova z pohledu jeho měřitelnosti. Publikovali, že rozvoj venkova je často diskutovaným tématem, ale neexistuje konsenzus, jak jej měřit. Odhalili existující kritéria, např. ekonomické, sociální, kulturní nebo environmentální, které lze k posouzení rozvoje venkova využít. Uvedli, že měření regionálního HDP na obyvatele není správným přístupem, neboť je primárně zaměřeno na ekonomický vývoj, neříká nic o životní úrovni obyvatelstva ani o sociálních, kulturních a environmentálních aspektech rozvoje regionu. Podle Straky a Tuzové (2016) je současný stav výzkumu v České republice stále nedostatečný.

Z uvedeného je zřejmé, že i oblast rozvoje venkova si zaslouží pozornost, zejména z pohledu měřitelnosti podle řady kritérií, ale i z pohledu výzkumu. Měření rozvoje by podle mého názoru mělo zahrnovat širokou škálu hodnot, a to jak kvantitativních tak kvalitativních, včetně měření vazeb mezi nimi. Vezmeme-li například souvislost rozvoje venkova a infrastruktury, je zřejmé, že dostatečná infrastruktura bude mít na rozvoj venkova vliv, ale existuje zde i opačná vazba. Rozvoj venkova bude mít bezprostřední vliv na rozvoj infrastruktury. Je zjevné, že se jedná o vazby a systémy, které se mezi sebou navzájem ovlivňují a jsou velmi úzce propojené. Tématem k zamyšlení je však skutečnost, zda výrazný rozvoj venkova nezpůsobí jeho zánik tím, že už nebude z pohledu člověka venkovem, resp. tradičním venkovem.

3.7.2 Místní rozvoj jako sociální změna

Podle Murdocha a Mardsena (1996) je na rozvoj obcí nutné pohlížet jako na komplexní jev, který má celé množství aspektů, jež se společně doplňují a ovlivňují, ale mohou také být oboustranně odporující. Jejich stejným bodem je zkvalitňování života obyvatel obce. Díky

rozdílnosti hodnot populace není však snadné nalézt takové aspekty rozvoje, které by bylo možné považovat za kladnou sociální změnu pro celou lokální společnost.

Tématu přijetí sociální změny, včetně jejího hodnocení se věnovali i Bernard et al. (2011), kteří poukázali na významný nesoulad mezi zálibami střední třídy, usilující o zkvalitnění života, a hospodáři či místní populací, vázanou na lokální průmyslovou výrobu. Dovedli, že lokální rozvoj lze vnímat jako sociální změnu směřující ke zkvalitnění života značné části místní populace.

Využitelný koncept rozvinuté venkovské obce nastínil Perlín (2008) při vlastním popisu „úspěšných venkovských sídel“, který citoval Bernarda et al. (2011, s. 21). Konstatoval, že za dostatečně rozvinutou venkovskou obec může být považováno takové sídlo, které poskytuje uspokojivou řadu kvalitních ekonomických možností, či jeho postavení a dopravní spojení dovoluje snadným způsobem za těmito možnostmi přijíždět. Perlín (2008) dále usoudil, že populačně by mělo být venkovské sídlo v rovnováze se stabilní věkovou strukturou, mělo by být zařízeno servisem, poskytujícím uspokojení základních potřeb uvnitř obce, mělo by být ideálně urbanisticky uspořádáno, esteticky lákavé a poskytovat zdravé a udržitelné životní prostředí. Zmínil, že by v něm mělo být veřejné sportovní či kulturní dění.

Součástí Programu obnovy venkova je i soutěž o zlepšení praxe při správě a rozvoji venkovských sídel s názvem Vesnice roku. V roce 2017 získal tento titul a předmětné ocenění Heřmanov z Kraje Vysočina.

Stachová et al. (2009) v obsahové shodě s Bernardem et al. (2011) uvedli, že za podstatu teorií vnitřního rozvoje malých obcí lze pokládat právě teorii sociálního kapitálu, která se stala jednou z obvykle přijímaných diskuzí o regionálním rozvoji.

3.8 Agroturistika jako součást venkovské turistiky

Stříbrná a Mikula (2003) zhodnotili, že zázemí venkovské turistiky je mimo větší turistická centra, a že agroturistika je formou venkovské turistiky, přičemž zahrnuje ekoagroturistiku, resp. cestovní ruch, který je přímo vázaný na zemědělskou farmu. Charakteristickými projevy venkovské turistiky jsou:

- Šetrný vztah k přírodě a krajině. Krajina je turistické lákadlo a je o ni nutné pečovat.
- Separované ubytování s vymezenou ubytovací kapacitou pomáhající rozložit počet turistů a redukovat negativní dopady, které sebou nese hromadná turistika.

- Komorní, zcela rodinné zázemí.
- Porozumění pro individuální aktivity turistů a návštěvníků.
- Základna v horských a podhorských lokalitách, kde se v symbióze se zemědělstvím prezentuje jedinečná nabídka služeb cestovního ruchu, včetně poskytování hostům čerstvých potravin hospodářství.

Lisiak et al. (2017) definovali cestovní ruch ve venkovských oblastech jako všechny turistické aktivity, které jsou prováděny ve venkovských oblastech. Specifikovali, že rozvoj cestovního ruchu ve venkovských oblastech závisí na vnějších faktorech (např. atraktivitě krajiny), stejně jako na vnitřních faktorech (např. zapojení místních orgánů a společnosti). Z tohoto důvodu poukázali na nutnost zvýšit potenciál cestovního ruchu pro další růst místního cestovního ruchu a posílit sociálně-ekonomický rozvoj v souladu s udržitelnou politikou a multifunkčním rozvojem venkova.

V rámci širší kategorie venkovské turistiky Leco et al. (2013) definovali agroturistiku jako typ turistiky realizované ve velmi specifickém prostředí smíšeného hospodářství dobytka a zemědělské půdy.

3.8.1 Definice a charakteristika agroturistiky a cestovního ruchu

Podle Pourové (1999) byla v devadesátých letech 20. století agroturistika v České republice na počátku svého vývoje a byla spojena s obtížemi. Doplnila, že největší zájem o rozvoj agroturistiky byl zaznamenán v severomoravském regionu, kde byla vysoká míra nezaměstnanosti, přičemž podmínky agroturistiky a souvisejících aktivit se lišily a liší ve vazbě na příslušný region.

Autor Greffe (1994) vycházel ze zahraničních zkušeností a na rozdíl od Pourové (1999) uvedl, že rozvoj turistických aktivit ve venkovských oblastech se v posledních letech urychlil. Zároveň usoudil, že růst bude pokračovat, neboť cestovní ruch je zdrojem příjmů a zaměstnání. Poukázal na nutnost zavedení politiky venkovského cestovního ruchu, mezi níž patří: ochrana a poskytnutí vybavení pro potenciální přitažlivost; pomoc při obnově a rozšíření nabídky; zajištění solventnosti poptávky a školení lidí v rozvoji venkova.

Jindrová et al. (2010) označili venkovskou turistiku jako velmi důležitou součást cestovního ruchu, neboť činí průměrně 10 - 20 % celkového cestovního ruchu. Konstatovali, že v Evropě se jedná o dynamické odvětví, neboť zahrnuje vhodné aktivity pro restrukturalizaci zemědělství a krajiny a zároveň poskytuje dodatečný zdroj příjmů,

který doplňuje příjmy ze zemědělské výroby; vytváří nová pracovní místa a podporuje udržitelný rozvoj venkovských oblastí.

Dises (1999) stručně definoval agroturistiku jako činnost v oblasti volného času a turistiky, která představuje inovační aktivitu podílející se na rozvoji venkova.

Stříbrná (2005) k tématu agroturistiky uvedla, že jde o speciální produkt se speciálním zázemím. Její ojedinělost spatřuje v přímém kontaktu turistů a návštěvníků se zemědělským prostorem (louky, lesy, pole, rybníky, atd.). Stříbrná doplnila, že právě agroturistika je příležitostí pro poskytování služeb, které mají své zázemí v zemědělském hospodářství.

Přehledně shrnuli téma Moraru et al. (2016) dle nich agroturistika představuje sloučení dvou odvětví, a to zemědělství a cestovního ruchu. Uvedli, že v posledních desetiletích bylo zaznamenáno výrazné zvýšení počtu zemědělských podniků, které diverzifikovaly své činnosti zapojením do agroturistiky.

Vujko et al. (2017) vycházeli ze zjištění výzkumníků, kteří považují agroturistiku za hlavního činitele místního rozvoje. V této souvislosti poukázali na nízkou úroveň spolupráce mezi cestovními kanceláři a agroturistickými zařízeními.

Spojitost agroturistiky a cestovního ruchu vyzdvihli Cornelia et al. (2017), kteří uvedli, že agroturistika je podkategorií cestovního ruchu, soustředěné ve venkovských oblastech. Skládá se z pohybu spotřebitelů agroturistiky, rodin se středními příjmy a dětí do míst kulturních akcí. Zároveň specifikovali cíl návštěvníků, kterým je uspokojování potřeb pomocí shromažďování informací a zkušeností. Upozornili na nutnost identifikace cílové skupiny, respektive klasifikaci typů spotřebitelů agroturistiky, která je prováděna podle oblasti bydliště dle demografických, sociálních, behaviorálních, osobních a dalších kritérií.

Barbieri et al. (2016) se rovněž kloní k názoru, že se poptávka a nabídka rekreačních aktivit na farmách v posledních desetiletích zvýšila a slibuje růst v budoucnosti kvůli výhodám, které přináší zemědělcům a návštěvníkům. Upozornili však na nesoulad v požívaném názvosloví „agroturistika a návštěva farmy“ a v této souvislosti upozornili na nedostatečnou prezentaci značky, což je důsledkem snížení marketingové účinnosti. Autoři vyzdvihli potřebu zvýšit úsilí o standardizaci a šíření značky pro rekreaci na farmách.

3.8.2 Faktory ovlivňující rozvoj venkovského ruchu

Kachniewski (2015) zveřejnil, že turistický ruch ovlivňují tři typy faktorů. Jsou jimi sociální a technická infrastruktura, ekologie a životní styl. Konstatoval, že rozvoj

venkovského cestovního ruchu je považován za životaschopný prostředek k přilákání turistů do destinace a ke zvýšení celkové kvality života obyvatel. Zároveň, shodně s autory Barbieri et al. (2016), upozornil na úlohu marketingu, i když v částečně jiné souvislosti. Uvedl, že vnímání vlivu cestovního ruchu na celkovou kvalitu života je přímo závislé na vnitřním marketingu a správné komunikaci.

Grefe (1994) v této souvislosti položil důraz na různorodost služeb a produktů, neboť jen tak budou schopny přilákat rostoucí počet turistů a maximalizovat zisk.

Smedescu et Fintineru (2013) uvedli, že vzhledem k tomu, že je cestovní ruch znám jako jedna z nejkonkurenceschopnějších aktivit na světě, vyžaduje angažovanost, profesionalitu, porozumění, organizaci a v neposlední řadě efektivní strategii rozvoje lidských zdrojů. Udržitelný rozvoj a úspěšnost venkovského cestovního ruchu a agroturistiky nejsou závislé pouze na atraktivních turistických zařízeních a krajině, ale závisí na míře více či méně rovných konkurenčních a kvalitních služeb.

Dalším faktorem ovlivňujícím agroturistiku a její rozvoj je ekonomické hledisko. Výsledky uskutečněných průzkumů zveřejnili Marks-Bielska et al. (2014). Průzkumy odhalily, že mezi důvody podnikání v oblasti agroturistiky mělo dominantní vliv získávání dodatečných příjmů. Přesto téměř 72 % dotazovaných zemědělců uvedlo, že dodatečné příjmy z agroturistiky nepřesáhly 30 % celkových příjmů farmy. Respondenti dále referovali, že agroturistika přispěla k aktivaci venkovského obyvatelstva a pomáhá šířit ducha podnikání.

Pilař a kol. (2012) k tématu uvedli, že v České republice převažují pro vstup do agroturistiky ekonomické motivy, což potvrzují i uskutečněné průzkumy.

Z jiného úhlu pohledu se k tématu vyjádřili Iosim et al. (2014) se zveřejněným zjištěním, že agroturistika a růst příjmů obyvatelstva je hlavní faktorem rozvoje cestovního ruchu v České republice. Doplnili, že venkovský cestovní ruch a agroturistika představují nižší náklady ve srovnání s klasickými turismy.

Rozvoj venkovského ruchu je ovlivněn i nedostatky, kterým podniky agroturistiky čelí. Moraru et al. (2016) mezi ně zařadili: nedostatek zkušeností, odborných znalostí a školení v cestovním ruchu; omezené marketingové kanály a vazby. Moraru et al. (2016) svým sdělením apelovali na nutnost rozvíjet nové dovednosti.

• Shrnutí

Dle mého názoru rozvoj venkovského ruchu ovlivňuje celá řada činitelů, přičemž minimálně povědomí o nich, může eliminovat jejich negativní dopad na vývoj a rozvoj předmětného odvětví. Je třeba vycházet ze skutečnosti, na které se shodli např. autoři Barbieri et al. (2016), Dises (1999), Greffe (1994), že agroturistika je výzvou, je specifickým druhem podnikání, má vzestupnou tendenci a lze očekávat i její další rozvoj.

Z výše uvedených příspěvků jsem zvolila ta zjištění, která jsem vyhodnotila pro rozvoj venkovského ruchu jako zásadní a zároveň se s nimi ztotožňuji. Zjištění Pourové (1999), že podmínky a možnosti agroturistiky, se liší v souvislosti s regionem, shledávám jako správné. Ne v každém regionu je možné v rámci agroturistiky realizovat libovolně zvolenou aktivitu. Každý region má svou charakteristiku, je osobitý, a právě vyhodnocením znalostí o něm, budou odhaleny možnosti a mohou být stanoveny cesty a postupy k dosažení cílů v konkrétním druhu podnikání.

Dále bych vyzdvihla i Greffův (1994) apel na různorodost produktů a poskytovaných služeb. Klienti, spotřebitelé, očekávají širokou škálu produktů i služeb, v nejlepší kvalitě, v dostatečném množství a nepochybně i profesionalitu. Při pobytu na horách se klienti dnes již nespokojí pouze s možností lyžování, ale například bezplatné využití welnes považují za samozřejmé. Očekávání, hodnoty a potřeby obyvatel se mění a posouvají „kupředu“. Někdy nabývám dojmu, například z prodeje slané salámové zmrzliny, zda jsou i nějaké hranice, kde se experimenty zastaví. Lze dovodit, že pomyslná hranice bude tam, kde není odbyt a není ani možné budoucí odbyt očekávat.

V této souvislosti souhlasím s tvrzením Cornelia et al. (2017) o potřebnosti identifikace cílové skupiny, jejích potřeb a zájmů. Pokud by nabídka plně uspokojila potřeby zákazníků, a to jak z pohledu kvality, tak i kvantity poskytovaných produktů a služeb, jsem přesvědčena, že i to je prostředek k rozvoji agroturistiky. Nesmí být však opomíjeno, že potřeba je dynamická, vyvíjí se v čase, je ovlivněna vnitřními i vnějšími faktory, a proto ji je potřeba sledovat, zjištění vyhodnocovat a následně aplikovat v praxi. Mé úvahy podporuje i tvrzení Moraru et al. (2016), kteří apelovali na nutnost rozvíjení nových dovedností.

Určité výzvy a rezervy spatřuji v úrovni spolupráce cestovních kanceláří a agroturistických zařízení, na jejíž nízkou úroveň poukázali Vujko et al. (2017). Dále pak v možnostech získání odborných znalostí a zkušeností v cestovním ruchu, na jejichž nedostatečnost poukázali Moraru et al. (2016). V neposlední řadě jako důležitou vnímám, shodně s Barbieri et al.

(2016), prezentaci značky tak, aby byla zvýšena marketingová účinnost a byl podpořen prodej ať už produktů či služeb.

Dle mého názoru by se agroturistice měla věnovat patřičná pozornost, a to proto, že je dle tvrzení Vujka et al. (2017) považována za hlavního činitele místního rozvoje.

3.8.3 Agroturistika, spotřebitelský přínos a formy

Mikule et al. (2016) v souvislosti s agroturistikou České republiky uvedli, že lidé preferují pobyt v letním období v soukromí rodinných penzionů. Z doprovodných programů využívají především pěší turistiku, cykloturistiku a hipoturistiku. Při výběru provozu se řídí především prostředím, kde se ubytovací zařízení nachází.

Agroturistika přináší turistům cenný kontakt s přírodou. K ocenění se používá řada metod, včetně metody cestovních nákladů. Výsledky výzkumu ukazují, že v České republice mají negativní vliv na počet uskutečněných návštěv cestovní výdaje, čímž je podle Antouškové (2014) potvrzena ekonomická teorie.

Koncepce venkovského cestovního ruchu zahrnuje různé formy turistických aktivit: agroturistiku a farmy; outdoorové aktivity; ekoturistiku; zkušenosti s venkovem; kulturní turistiku; a další kombinované formy turistiky. Světové trendy ukazují velký nárůst tohoto cestovního ruchu, ačkoli organizační rozdíly ovlivňují jeho silnější a systematictější růst. Přesto jsou moderní venkovské domácnosti přizpůsobeny novým formám ekonomických aktivit, které právě cestovní ruch zahrnují (Jelinčič, 2007).

Podle Stříbrné (2005) by měly být ekonomické cíle v souladu s cíli sociálními a ekologickými. Potřeba aktivit plyne zejména z nedostatku kapitálu venkovského obyvatelstva, nedostačujícího rozvoje venkovské infrastruktury a nezbytnosti vytvářet informační základnu. Pro získání představy je vhodné uvést možnosti aktivit poskytovaných v rámci agroturistiky, v nichž jsou zahrnuty i přímo související služby a doporučení.

- **Stravování**

Nabídka by měla být orientována na stravování a zvyky spojené s vesnicí a zemědělstvím. Například na biopotraviny se spojitostí s EZ, nebo typickou venkovskou stravou (mléko, brambory, houbové speciality, bylinkové nápoje, apod.) Krajově pak rozšířeně na místní obyčej a specifika (vinařské regiony se svými produkty) anebo na posvícenské slavnosti a např. zabíjačkové hody.

- **Zemědělské činnosti**

Rekreační akce spojené s pomocí turistů při žních, pastvě hospodářských zvířat, úklidu chlévů, stájí, apod. Je však nezbytné vyvarovat se zneužití pracovní síly návštěvníků, v nichž by hospodáři mohli mylně spatřovat levnou pracovní sílu.

- **Projíždky na koních**

Nabídka programu spočívá v možnostech farmáře vlastnit koně nebo je chovat. Atraktivitu lze doplňovat i projíždkami kočárem. Služby je vhodné zprostředkovat i ostatním podnikatelským subjektům v blízkém okolí.

- **Lov zvěře, rybaření**

Nabídka programu závisí na komplexnosti zázemí farmy, vlastnictví rybníků a lesů.

- **Sběr lesních plodin, houbaření**

Zprostředkovat a umožnit návštěvníkům sběr hub s následným zorganizováním profesionálního třídění s výkladem, kdy bonusem může být sdělení o jejich blahodárných účincích.

- **Zimní a letní sporty**

Doprovodné programy, ve kterých hraje důležitou úlohu charakter a klima okolní krajiny. Nabídka může být složená z pěší turistiky, cykloturistiky, koupání, lyžování, bruslení, apod. V ostatních doprovodných programech může agroturistika pokračovat produkty venkovské turistiky.

- **Venkovská turistika**

Je typem cestovního ruchu, jehož aktivity jsou přímo spojeny s přírodou a venkovským prostředím. Může produkovat podobné doprovodné programy jako agroturistika, má ovšem širší prostor, neboť může poskytnout využití celého prostředí z pohledu kulturního, historického a společenského zázemí.

- **Sport**

Jezdeckví spjaté s výukou na koni (jezdecké kluby), rybaření a lov zvěře na vlastní nebo pronajaté honitbě, pěší či horská turistika a cykloturistika. Vodní a zimní sporty (sáňkování, běžkování). Specifické rekondiční aktivity pro specifické zákazníky (golf, tenis).

- **Řemesla**

Představení tradičních řemesel (kovárny, mlýny, bednářství, kolářství). Zprovoznění historických průmyslových a výrobních subjektů (lihovary, železnice, sýrárny, větrné a vodní mlýny), včetně zhotovování příslušných suvenýrů.

- **Historie, kultura, příroda**

Návštěva místních památek (zámky, kláštery, hrady), lokálních přírodních atraktivních míst (přírodní útvary, krasové jeskyně, výskyt vzácných flory a fauny), ale i návštěva poutí a slavností, které patří k místním tradicím.

- **Zájezdní hostince**

Zpřístupnění zájezdních hostinců pro různé zákazníky, kde si turisté mohou nejen odpočinout, ale i přespat nebo se rozveselit a zavzpomínat.

- **Školy v přírodě**

Nabídka venkovská turistiky školám formou organizace ozdravných pobytů, což je i z lékařského pohledu příznivé.

- **Specifická klientela**

V nabídce mohou být i jazykové kurzy či speciální výuky tradic.

Spotřebitelským přínosem v agroturistice dle Stříbrné a Mikuly (2003) jsou biopotraviny.

Uvedli, že při podnikání v agroturistice se může projekt Biopotraviny stát zlatým hřebem, který si získá další nové zákazníky. Potencionální zákazníci se mohou přímo seznámit s ekologickým pěstováním, zpracováním, skladováním. Při setkání mohou být informováni o podmínkách a prováděných kontrolách, reálně může být prezentován pojem trvale udržitelné zemědělství.

- **Shrnutí agroturistiky**

Spotřebitelé agroturistiky se cítí dobře ve venkovských oblastech, protože mají možnost aktivně se seznámit s výrobky, ochutnat zdravé jídlo a prožít autentickou kulturu. Cíleným výsledkem by pak měla být radost z trávení volného času v přírodě, resp. v méně znečištěném prostředí.

Rozvoj cestovního ruchu by měl brát v úvahu níže uvedené prvky, které jsou v souladu s nároky ochrany životního prostředí a ekologie. Jedná se o poskytování diferencovaných typů

ubytování, dostupnost prodeje produktů (potraviny, řemesla, umění), vytváření pracovních příležitostí a infrastruktury a podporu rozvoje cestovního ruchu.

Přesto, že důvody podnikání v oblasti agroturistiky jsou převážně ekonomické, provozovatelé nedosahují očekávaných zisků. Zde by mohly napomoci marketingové nástroje, zvýšení profesionality a rozšíření poskytovaných služeb a výrobků, zacílených na klienta, potažmo cílovou skupinu.

3.8.4 Počátek venkovské turistiky České republiky a současný stav

Podle Moravce (2007) venkovská turistika není v Čechách a na Moravě zcela nový fenomén. Pobyty na vesnici, hlavně u zemědělských rodin, formou letních bytů byly významnou součástí předválečného cestovního ruchu České republiky. Druhá světová válka ovšem způsobila zprětrhání vztahů mezi městem a venkovem a venkovská turistika na dlouhé období zanikla. Postupně se začalo rozšiřovat chalupaření a chataření, které ovšem nemá přímou vazbu na charakteristické zemědělské prostředí.

Moravce dále uvedl, že v roce 1989 venkov prošel značnými změnami. Zlepšením struktury zemědělské výroby a transformací zemědělských podniků došlo k výraznému snížení zaměstnanosti v zemědělství.

Konstatoval, že rozvoj venkovské turistiky a agroturistiky napomáhá vzniku nových pracovních příležitostí, a tím i ustálení venkovského obyvatelstva. Přináší také vznik podnikatelských činností. Další zásadní příčinou rozvoje venkovského cestovního ruchu je trend návratu k přírodě, resp. přímému vyváženému soužití s ní.

Stříbrná (2005) konstatovala, že záliba o rekreování na vesnici se objevila už v devatenáctém století jako reakce na stres a nečistotu vznikajících průmyslových měst a aglomerací. Poukázala na to, že současná venkovská turistika je v mnoha ohledech jiná, zejména se jí účastní vyšší počet turistů a cestovní ruch je tak v současnosti nejprogresivnější odvětví světové ekonomiky.

3.8.5 Oblíbené destinace ve Středočeském kraji

Mandelík (2006) ve své publikaci *Náš venkov trochu jinak* představuje známé a hojně navštěvované destinace, místa, Středočeského kraje. Údaje a informace, které jsou součástí této podkapitoly, vychází právě z této publikace.

Agroturistika v okolí Prahy se vyznačuje především pestrnou nabídkou hospodářství a rančů, kde je možné si užívat jízdy na koních. Severně od Prahy na pravém břehu Vltavy se nachází Máslovice, kde je Malé máslovické muzeum másla, jediná výstava svého oboru v ČR a možná i ve světě. Každý rok probíhá v obci soutěž ve stloukání másla, ze kterého se také staví jedinečný betlém.

Celá staletí sloužily rozsáhlé a hluboké lesy Křivoklátska českým vládcům jako honební revír. Chráněné území patřící do biosférické rezervace UNESCO znázorňuje nejvíce zachovalou lesní oblast ČR v nižší nadmořské výšce. Krajinou protéká Berounka, řeka vodáků, pstruhů i plavců, kraj zřícenin a hrádků s magickými výhledy. Dříví se v Křivoklátských lesích opracovávalo v podstatné míře na dřevěné uhlí. Jeho tradiční produkci i dnešní postup představuje Skanzen milířů ve Lhotě u Bratronic ukázkovou expozicí o lese a pálení milířů.

Středočeský kraj je druhým největším chmelařským územím České republiky. Žatecký region zasahuje do středních Čech na Rakovnicku. Mezi vyhlášeným chmelařským regionem a panovnickým honebním revírem se nachází Královský pivovar Krušovice. Císař Rudolf II. si místní pivo oblíbil během svých loveckých výprav na Křivoklátsko a roku 1583 ho vykoupil. Český chmel je světově prvotřídním zemědělským zbožím a „zeleným zlatem“.

Mělnicko a Kokořínsko se počtem dochovaných lidových staveb začleňuje do nejvýznamnějších oblastí v Čechách. V mnoha obcích, jako jsou Lobeč, Střezivojice nebo Nosálov, je možné se kochat roubenými patrovými domy s významným zdejšími prvky podstávkou, okrášlenými lomenicemi a štíty s barevnou břidlicí. Kokořínským údolím putuje potok Pšovka, na němž v dávných dobách stála řada mlýnů. Labe a Vltava se spojí ve starém městě Mělníku, kde je na levém břehu úrodná pláň a na pravém krajina ústí do pískovcové tabule Kokořínska.

Území středočeského Labe na Nymbursku, Kolínsku a Poděbradsku znázorňuje nejúplnější rozvinutý nivní ekosystém s doposud nejrozsáhlejší plochou lužních hájů. Příkladem je národní přírodní rezervace Žehuňský rybník a obora. Úsek Poděbrady - Kolín v rámci mezinárodní cyklotrasy Labská stezka je prezentován za nejhezčí v kraji. Za zmínku stojí i město Nymburk se stálou expozicí díla a života Bohumila Hrabala, jehož otec působil jako správce v Nymburském pivovaru. Pokračovat bychom mohli přes Kersko s minerálními prameny. Na Labské stezce se v Přerově nad Labem nachází nejstarší regionální skanzen ve střední Evropě. Vznikl v 19. století a je průřezem lidové architektury a života na území středního Polabí.

Za zmínku stojí i Čáslavská vinařská oblast, která je nejmenší v ČR, ale pěstování révy si zde vybuodovalo dlouholetou tradici, naneštěstí v polovině minulého století přerušenu. Na obnově se podílí mj. firma Vinné sklepy Kutná Hora svými typickými víny.

Pivo se tradičně vaří v Kutné Hoře a nabídku oživuje minipivovar v Kácově. Muzeum v Kutné Hoře lze označit jako raritní. Jedná se o muzeum tabáku, které zaznamenává dějiny zpracování tabáku.

Příznivce westernového charakteru potěší Ranch WELL ve Žlebech u Čáslavi, kde je možné prožít dovolenou v kovbojském stylu, účastnit se soutěží a akcí, pozorovat koně při práci a nenechat bez pozornosti velmi romantický zámek.

Charakteristickým příkladem pro agroturistiku je Kunclův mlýn v Brzině na Sedlčansku, k němuž se připojuje rybník, les, ekologicky obhospodařované statky, chov koní, skotu a kamerunských ovcí. Na farmě lze různým způsobem pomáhat, jezdit na koních, rybařit, koupat se nebo využít cyklostezku.

Dále je možné využít pobytu např. v Jindřichově mlýně v Rybníkách u Dobříše. Dějiny Jindřichova mlýna sahají až na počátek 17. století, přičemž destinace nabízí uklidňující posezení v restauraci u krbu nebo pece, projížďky na horských kolech, na koních a zejména Brdy - divočinu střední Evropy. Brdy jsou jedny z našich nejstarších hor, jsou výcvikovým prostorem vojáků a nabízí i využití turistům a trampům. Díky zvláštnímu charakteru podloží a nevhodnosti pro farmářskou činnost lidé neprojevíli snahu o obydlí Brd a zde se tak mohl udržet nejstarší krajinný reliéf České republiky. Skutečnou brdskou cenností jsou lesy a lesní rybníky (Safírové jezírko na Plešivci, Padrt'ské rybníky). Rozloha jezer, vodní ptactvo v rákosovitých močálech a temné lesy kolem nich jim zajišťují ráz severských jezer.

Lidé velmi často k výběru a posouzení možností pro vhodnou volnočasovou turistiku využívají internetové zdroje. Ašmerová et al. (2013) k návštěvě doporučili města Kolín, Poděbrady, Starou Boleslav, Mělník, Kouřim, Benátky nad Jizerou, Veltrusy či hrad Kokořín.

Dalšími možnostmi pro získávání informací o nabízených formách agroturistiky jsou doporučení a reference známých Mikule et al. (2016).

Velmi rozšířené jsou rovněž reklamní brožurky, tzv. skládačky, které jsou poskytovány jednak hoteliéři, kteří poskytují ubytovací služby, ale i infocentry umístěnými v místech lokace cestovního ruchu. Výhodou těchto propagačních materiálů je, že informace v nich mají trvalejší charakter. Návštěvník si je odváží domů a svým známým a příbuzným mnohdy

ukazuje místa, která navštívil, a která ho zaujala. Reference jsou pak důležitým činitelem při následném výběru, kde a jak trávit volný čas.

- **Spolupráce se zahraničními partnery**

Běžným vzorem pro podnikání v agroturistice a venkovské turistice jsou pro české podnikatele sousední státy Německo a Rakousko. Existuje velice dobrá přeshraniční spolupráce podnikatelů např. z Českého lesa a Šumavy, tzv. „Zájmového sdružení právnických osob Šance pro jihozápad“ s institucemi cestovního ruchu a podnikateli v okrese Regen v Bavorském lese. Právě zde se využívá forma agroturistiky - dovolená na statku a pronájem dovolenkových domů a bytů. Nabídka doprovodných programů k ubytování má obdobný charakter jako v České republice. Německá strana však využívá mnohem více tzv. přírodní turistiky, národního parku Bavorský les, a značnou pozornost orientuje na aktivní dovolené rodin s dětmi (Stříbrná, 2005).

3.8.6 Agroturistika v zahraničí

Podkapitola agroturistika v zahraničí je opět věnována Rakousku a Polsku. Pro názornost mapuje jen některé významné využívané nástroje agroturistiky.

Informace o rakouské agroturistice publikoval Moravec (2007), který se zabýval venkovskou turistikou, cestovním ruchem a citlivostí území národních a přírodních parků včetně jejich využití a významu.

Cestovní ruch hraje v rakouském v národním hospodářství značnou roli. Tvoří 8,7 % hrubého domácího produktu. Jestliže zahrneme všechny volnočasový průmysl, zvýší se podíl hrubého domácího produktu na 16,3 %. V roce 2006 docílil počet příjezdů poprvé hranici 30 milionů.

Pojmem „venkovské oblasti“ jsou obecně označovány všechny oblasti, které nebyly označeny jako městské. Co se týče sídel, je klíčový počet obyvatel (např. 5 000 obyvatel a méně). Jedna z problematických otázek, co konkrétně je „venkovský cestovní ruch“ v Rakousku, je podle Moravce (2007) fakt, že příliš mnoho návštěvníků jezdí do lyžařských regionů a středisek v Alpách. Mnoho venkovských oblastí v Alpách, nejen v Rakousku, se setkává s větším počtem turistů, tzv. masovým turismem. Oblasti tak byly v předešlých desetiletích přílivem masové turistiky silně narušeny.

Národní parky patří do chráněných přírodních území a mimo jiné zastupují rekreační funkci a mohou se stát „turistickými pohony“ pro regiony a hodnotnými zdroji pro venkovské oblasti, ve kterých leží. V Rakousku leží 6 národních parků a všechny patří do ekologických

a citlivých území a rozprostírají se na ploše 2 350 km². Prvním byl roku 1971 prohlášen park „Hohe Tauren“. Vstup do národního parku je zdarma, neplatí se žádný poplatek. Z tohoto důvodu se nemůže přesně definovat počet návštěvníků.

Ochrana přírody a udržitelný rozvoj krajiny musí být zabezpečen lidmi žijícími uvnitř parku a i zde by měla být přítomna ochota nabídnout návštěvníkům využití přírodních a kulturních programů.

Bajgier-Kowalska et al. (2017) uvedli, že pro současný stav agroturistiky v Polsku je velice reprezentativní oblast Malopolska. Stupeň agroturistických služeb v tomto regionu je velmi vysoký vzhledem k národnímu průměru. Nejvyšší počet agroturistických farem je v horských regionech a v horských a podhorských oblastech. Agroturistiku uskutečňují zejména zemědělci, kteří vlastní drobné farmy a vyrábějí potraviny jediné pro vlastní potřebu. Bylo zjištěno, že 60 % agroturistických farem nezahrnuje ani jednu zemědělskou produkci.

3.9 Podpora rozvoje venkova

Politika rozvoje venkova, která je členem společné zemědělské politiky, patří mezi oblasti tzv. sdílených pravomocí, kde členské země, předávají své oprávnění na nadnárodní úroveň, úroveň EU, a ve větší míře je tak stanovena komunitárním právem. V praxi to znamená, že vydávání legislativních norem je prováděno na unijní úrovni a členské země mohou uplatňovat svou legislativu jen v případech, kdy tak EU neučiní. Z toho vyplývá, že rámec podpory pro rozvoj venkova je založen na analýze problémů evropského venkova jako celku a na této bázi je stanovena i jeho struktura. Oblast EU je ovšem významně heterogenní a vyznačuje se mnoha specifickými problémy a rysy. To, do jaké úrovně budou členské státy schopny z rozvojových opatření profitovat, bude do značné míry záviset na tom, jak budou schopny identifikovat své specifické cíle a potřeby s „celoevropskými“ cíli politiky rozvoje venkova (Tomšík, 2009).

Stříbrná (2005) zveřejnila, že veřejnou podporu a dotace na rozvoj venkovské turistiky a agroturistiky lze získávat z mnoha zdrojů. Zčásti ze Státního programu podpory cestovního ruchu a programu Leader ČR a zčásti z programů financovaných strukturálními fondy EU. Státní program podpory cestovního ruchu zaručuje Ministerstvo pro místní rozvoj a v roce 2004 až 2005 tento program přispíval k budování doprovodné infrastruktury cestovního ruchu pro sportovní, rekreační činnosti. Mezi aktivity patřily přestavba a výstavba jezdeckých

prostorů, výstavba infrastruktury cyklostezek a sportovních zařízení. Dotace pro podnikatele ze státního rozpočtu dosahovala 50 % hypotetických investičních nákladů.

Politika EU se orientuje na řešení problémů venkova a pomoc s využíváním jeho potenciálu. Politika rozvoje venkova je kolektivní všem členskými státy, avšak do jisté míry si ji řídí jednotlivé státy (nebo regiony) individuálně. S tím souvisí i to, že dílčí financování politiky pochází z centrálního rozpočtu EU, dílčí ze státních a regionálních rozpočtů samostatných států či regionů (MZe, 2008).

Podle Vošty (2010) jsou na rozvoj venkova zaměřeny reformy zemědělské politiky EU. Ty pak významně přispívají k řešení ekonomických, sociálních a environmentálních problémů. Hlavní příležitostí pro rozvoj českého venkova a zemědělství je zajistit trvalý a udržitelný růst a zaměstnanost. Vošta (2010) poukázal na nutnost plně využívat kulturní tradice, přírodní zdroje a neproduktivní funkce zemědělství a lesnictví, a to ve spojení se zásadami ochrany životního prostředí a péčí o půdu.

3.9.1 Politika rozvoje venkova - jedna z priorit EU

Politika rozvoje venkova si dává za cíl stanovit koherentní a trvale udržitelný rámec pro rozvoj venkovských oblastí. Ve státech Evropské unie byla problematika rozvoje venkova původně řešena především na bázi sektorového přístupu a zaměřovala se spíše na strukturální problémy v sektoru zemědělství. Výrazným mezníkem ve vývoji politiky rozvoje venkova se stal dokument Agenda 2000. Tímto mezníkem bylo vytvoření druhého pilíře společné zemědělské politiky orientované na rozvoj venkova. Pro rozmezí let 2007 - 2013 se rozvoj venkova vyčlenil ze strukturálně zaměřených přístupů a vytvořil samostatnou, jednotně financovanou politiku, patřící do obecného rámce společné zemědělské politiky (Tomšík, 2009).

Základním strategickým dokumentem, který přispěl k realizaci Lisabonské strategie, byl dle Vošty (2010) Národní strategický plán rozvoje venkova ČR v období 2007 - 2013, který specifikoval jednotlivé cíle rozvoje venkovských oblastí a byl nástrojem pro získání podpory ze strany EU.

Naproti tomu Šimečková a Jandák (2016) dali v přímou souvislost rozvoj ekologického zemědělství s nárůstem dotací v rámci PRV 2007 - 2013. Zároveň doplnili, že je zřejmé, že poskytnuté dotace ovlivnily rozmanitost zemědělských plodin.

Evropská unie si uvědomuje, že venkovské oblasti prezentují podstatný podíl rozlohy i počtu obyvatel. Zabírají skoro 91 % území a žije zde 56 % obyvatel celé EU, tedy všech 28 členských států. Politika rozvoje venkova je tudíž jednou z priorit EU. Na jednu stranu venkovské prostředí zápasí s řadou překážek, jako je nižší průměrný příjem na obyvatele, pokles kvalifikovaných zaměstnanců, problematické dosahování konkurenceschopnosti pro zemědělské nebo lesnické venkovské objekty, atd. Na druhou stranu není venkov jen nejistým, pochybným prostředím, ale naopak, vzhledem ke své přirozenosti, krásným a atraktivním místem k rekreaci či bydlení. Venkov je též nezbytným zdrojem obživy nebo jiných surovin pro lidský národ. Aktuální pojetí EU se nazývá politika rozvoje venkova, nyní pro období od roku 2014 do roku 2020 (MZe, 2015).

3.9.2 Programy rozvoje venkova

Základní normy politiky EU, rovněž i opatření pro jednotlivé státy (regiony) shrnuje Council nařízení Rady (ES) č. 1698/2005, v němž je problematika politiky rozvoje venkova pro období na roky 2007 - 2013 rozdělena na tři následující témata, tzv. „tematické osy“: Zlepšování konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví (osa I), zlepšování životního prostředí a krajiny (osa II) a zlepšování kvality života ve venkovských oblastech a povzbuzení diverzifikace hospodářské činnosti (osa III). Každý členský stát nebo region posléze zajišťuje efektivní realizaci politiky vypracováním tzv. programu rozvoje venkova, který stanoví, jaké prostředky budou uděleny na jednotlivá opatření (MZe, 2008).

Program rozvoje venkova ČR (PRV) na období od roku 2007 do roku 2013 byl přijat Výborem pro rozvoj venkova Evropské komise a jeho řídicím orgánem je Ministerstvo zemědělství ČR. Jedná se o nástroj pro získání podpory z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EAFRD) a jeho hlavní strukturu tvoří čtyři osy. Jména prvních tří jsou totožné s názvy tematických os politiky rozvoje venkova EU (viz výše). Osa IV nese jméno LEADER. Jejím cílem je napomoci místním obyvatelům venkova vytvořit vlastní strategii rozvoje lokality, ve které žijí, technikou „zdola-nahoru“. Realizovat a napomáhat spolupráci místních partnerství; posílit ekonomický potenciál venkovských regionů; zhodnotit přírodní a kulturní dědictví venkova a další aktivity, které mají za záměr zlepšit kvalitu života (EAgri Venkov, 2010).

Jestliže jde o spojení těchto koncepcí zaměřených na rozvoj venkova a EZ, zvláště to velmi dobře spadá do jejich principů. Z tohoto plyne, že větší část ekologických organizací jsou moderní, inovativní a tvoří kvalitní produkty. Předávání vědomostí a schopností je rovněž

dobře zabezpečeno. EZ se přednáší jako samostatný předmět na středních i vysokých školách. V ČR existuje celkem 38 škol s tímto individuálním předmětem (MZe, 2009).

Ekologické zemědělství a biopotraviny jsou známé i v mateřských nebo základních školách, a to např. díky projektu Bioškoly (od srpna 2009 do listopadu 2011), ve kterém dvacet školních jídelen servírovalo jídla z biosurovin. Za ručitele projektu byla Ministerstvem zemědělství ČR zvolena společnost Country Life. Projekt Bioškoly měl mimo pomoci s marketingovým nebo poradenským servisem, realizovat kurzy vaření pro školy i dodavatele či jarmarky, výlety na ekologické farmy pro rodiče, školky a školy (Kantůrková, 2010).

Do Osy II PRV zapadají hojně principy EZ. Je to např. zesílení biologické rozmanitosti, podpora zemědělského obhospodařování šetrného k životnímu prostředí, podpora ochrany vody a půdy zprostředkováním různých protierozních opatření a přiměřené používání zemědělského půdního fondu. Podobné platí i pro hlavní body tzv. Osy III PRV, jsou ve skutečnosti shodné s ostatními prioritami EZ. Jedná se např. o vytvoření pracovních příležitostí, podporu venkovské turistiky, posílení sounáležitosti obyvatelstva s místním prostředím i přírodním a kulturním dědictvím venkova (MZe, 2010).

4 Závěr

Bakalářská práce je zaměřena na objasnění pojmů ekologického zemědělství a agroturistiky, včetně zmapování jejich významu a vlivu na rozvoj venkova.

Z analýzy literárních zdrojů vyplynulo, že práce v ekologickém zemědělství je bezpochyby zajímavější, různorodější, většího rozsahu, než činnosti spojené se zemědělstvím konvenčním. Rozvoj ekologického zemědělství přináší pozitiva ve zvýšení počtu pracovních míst, rozšíření bioprodukce a má celkově pozitivní vliv na kvalitu životní prostředí, resp. přispívá k jeho „ozdravení“. Ztotožněním se s obsahem pojmu ekologie a jejím přijetím širokou veřejností došlo k rozvoji ekologického zemědělství, ale i agroturistiky.

Literární rešerší bylo zjištěno, že sporná se v oblasti ekologického zemědělství jeví nákladovost, a to jak v rostlinné, tak v živočišné produkci. V této souvislosti bylo poukázáno na důležitost zvýšení investic do výzkumných projektů a byla konstatována nutnost aktivnější prezentace - osvěta vlivu a významu ekologického zemědělství. Ve vědeckých člancích byla prokázána zvýšená schopnost ekologické půdy zadržovat vodu. Jedná se o významné, ale méně známé pozitivum, které by mohlo přispět k úspěšné a rychlejší konverzi. Analýza odborné literatury odhalila, že přechod na ekologický způsob hospodaření je negativně ovlivněn nedostatečným fungováním poradenského systému a ekonomickými cíli farmářů. V některých případech je u stávajících farmářů vyššího věku uváděn nedostatek vědomostí, nižší vzdělání a nízká kreativita. Studium tématu poukázalo na důležitost předání získaných informací, neboť ekologické zemědělství je postaveno na znalostech, nikoli na vstupech.

Ve vědecké literatuře byly zaznamenány určité pochybnosti o kvalitě a bezpečnosti bioproduktů. Všeobecně jsou však bioprodukty veřejností vnímány jako „zdravé“ a poptávka po nich se neustále zvyšuje. Tento pozitivní postoj neovlivnila ani skutečnost, že vliv bioproduktů na lidské zdraví, v dlouhodobém horizontu, není zatím prokázán.

Literární analýzou tématu agroturistiky, jako odvětví cestovního ruchu, bylo zjištěno, že agroturistika zaznamenala ve svém vývoji významných pozitivních změn, přičemž podmínky a možnosti se liší v návaznosti na region. Důraz je položen na různorodost nabídky produktů a služeb (dostatečné množství a maximální kvalita), profesionalitu a znalost cílové skupiny, kdy je třeba využít znalostí o způsobu trávení volného času, o životním stylu, touze po zážitcích a příznivé ekonomické situaci. Vědecká literatura v oblasti agroturistiky poukázala na nedostatek odborných znalostí a zkušeností producentů/poskytovatelů služeb, nedostatečné využití marketingových nástrojů (propagace, značka), které pak snižují

marketingovou účinnost. Zpracováním tématu vyplynula negativa, která provázejí agroturismus a následně negativně ovlivňují rozvoj venkova. Jedná se například o nedostatečné měřitelné výsledky průzkumů (měření rozvoje venkova). Je nepochybné, že s rozvojem venkovských oblastí dochází ke zlepšení sociálních vazeb, infrastruktury, ekonomické situace, ale zároveň i k větší rušnosti a narušení klidného tempa života obce. Proto by ekonomické cíle měly být v souladu s cíli sociálními a ekologickými tak, aby obec zůstala obcí.

Ze statických údajů je zřejmé, že ekologické zemědělství a agroturistika doznaly v České republice významného rozvoje, což je podloženo nejen statistickými výstupy, popsáním vývojem, ale i například přehledem hojně navštěvovaných lokalit Středočeského kraje. Dnes, v době dostupnosti moderních technologií, mají jak ekologičtí hospodáři, tak i široká veřejnost výraznou možnost aktivně se zapojit do podpory českých farmářů, českého trhu a svým jednáním přispět nejen k rozvoji ekologického zemědělství a agroturistiky, ale i pomoci při zachování trvale udržitelného rozvoje, ekologického životního prostředí a zdraví populace.

5 Seznam obrázků

Obrázek č. 1 - Vazba rostlinné a živočišné výroby v ekologickém zemědělství	13
Obrázek č. 2 - Struktura půdního fondu v ekologickém zemědělství	20
Obrázek č. 3 - Struktura produkce orné půdy	21
Obrázek č. 4 - Zaměření výrobních provozoven na ekonomické aktivity	22
Obrázek č. 5 - Velikost ekologicky obhospodařované plochy v krajích.....	23
Obrázek č. 6 - Zdravé potraviny jako produkt zdravé přírody.....	28

6 Seznam literatury

Bibliografické zdroje

Antoušková, M. 2014. Travel Cost Model for an Agrifarm Specialised in Horse Riding Activities. *Agris On-Line Papers in Economics*. 6 (4). 25-32.

Bajgier-Kowalska, M., Tracz, M., Uliszak, R. 2017. Modeling the state of agritourism in the Malopolska region of Poland. *Tourism Geographies*. 19 (3). 502-524.

Berański, M., Rempelos, L., Leifert, C., Iversen, P.O. 2017. Effects of organic food consumption on human health; the jury is still out! *Food & Nutrition Research*. 61 (1). 1 - 5.

Barbieri, C., Xu, S., Gil-Arroyo, C., Rich, S. R. 2016. Agritourism, Farm Visit, or . . . ? A Branding Assessment for Recreation on Farms. *Journal of Travel Research*. 55 (8). 1094-1108.

Bellia, C., Latino, S., Bracco, S. 2016. Agriculture, territory and multi-functionality: the case of south-east Sicily. *Quality - Access to Success* 17, 92-98.

Bernard, J., Kostecký, T., Illner, M., Vobecká, J. 2011. *Samospráva venkovských obcí a místní rozvoj*. Praha - Sociologické nakladatelství (Slon). 236 s. ISBN 978-80-7330-203-0.

Bobuľská, L., Fazekašová, D., Angelovičová, L., Kotorová, D. 2015. Impact of ecological and conventional farming systems on chemical and biological soil quality indices in a cold mountain climate in Slovakia. *Biological Agriculture*. 31 (3). 205-220.

Boothroyd, P., Pham, X. N. 2000. *Socioeconomic renovation in Viet Nam: the origin, evolution, and impact of doi moi*. Ottawa: International Development Research Centre. 190.

Carr, P. 2017. Guest Editorial: Conservation Tillage for Organic Farming. *Agriculture*. 7 (3). 19-23.

- Case, S. D. C., Oelofse, M., Hou, Y., Oenema, O., Jensen, L. S. 2017. Farmer perceptions and use of organic waste products as fertilisers - A survey study of potential benefits and barriers. *Agricultural Systems*. 151. 84-95.
- Cornelia, P., Ioan, B., Marin, S., Petroman, I., Iosim, L., Firu, A., Marin, D. 2017. Types of consumers of agrotourism. *Agricultural Management / Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol*. 19 (1). 177-180.
- Damgaard, Ch., Strandberg, B., Aude, E., Sørensen, P. B., Nielsen, K. N., Bruus, M. 2014. Selection on plant traits in hedgerow ground vegetation: The effect of time since conversion from conventional to organic farming. *Basic and Applied Ecology*. 15 (3). 250-259.
- De Pascale, S., Maggio, A., Orsini, F., Barbieri, G. 2016. Cultivar, soil type, nitrogen source and irrigation regime as quality determinants of organically grown tomatoes. 199.
- Dises, N. 1999. Agritourisme. Logiques d'acteurs ou logiques de territoires? *Économie rurale*. 250 (1). 40-46.
- Dlouhý, J., Urban, J. 2011. *Ekologické zemědělství bez mýtů*. Olomouc. Fakta o ekologickém zemědělství a biopotravinách pro média. 26 s. ISBN 978-80-87371-13-8.
- Dvorský, J., Urban, J. 2011. *Základy ekologického zemědělství*. Brno. Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský. 109 s. ISBN 978-80-7401-051-4.
- Dytrtová, K., Šarapatka, B., Opršal, Z. 2016. Does organic farming influence landscape composition? Two cases from the Czech Republic. *Agroecology and Sustainable Food Systems*. 40 (7). p. 714-735.
- Ekologické zemědělství v České republice: ročenka*. Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky. 2006.
- Elavarasi, M., Ponnusamy, K. A. 2016. Reasons for Resorting to Organic Farming and Advantages Perceived by the Organic Farmers. *Journal of Extension Education*. 16 (3). 6-9.

- Gliessman-Stephen, R., Engles, E., 2015. *Agroecology: the ecology of sustainable food systems*. Third edition. Boca Raton: CRC Press/Taylor & Francis Group. p. 405. ISBN 978-1-4398-9561-0.
- Gomiero, T. 2017. Review: Food quality assessment in organic vs. conventional agricultural produce. *Applied Soil Ecology*. 4 (2). 6-8.
- Greffe, X. 1994. Is rural tourism a lever for economic and social development? *Journal of Sustainable Tourism*. 2 (1-2). 22-40.
- Hadjigeorgio, I., Zoiopoulos, P. 2013. Critical Overview on Organic Legislation for Animal Production: Towards Conventionalization of the System? *Sustainability*. 5 (7). 3077-3094.
- Iosim, I., Iancu, T., Popescu, G. 2014. Negotiation types in agrotourism. *Research Journal of Agricultural Science*. 46 (4). 76-82.
- Jahrl, I., Moschitz, H., Stolze, M. 2016 Growing under the common agricultural policy: the institutional development of organic farming in Central and Eastern European countries from 2004 to 2012. *International Journal of Agricultural Resources, Governance and Ecology*. 12 (4). 357.
- Janovska, V., Simova, P., Vlasak, J., Sklenicka, P. 2017. Factors affecting farm size on the European level and the national level of the Czech Republic. *Agricultural Economics (Zemedelska Ekonomika)*. 63 (1). 1-12.
- Jelinčić, D. A. 2007. Agroturizam u europskom kontekstu. *Stud ethnol*. 19. 269-291.
- Jelinkova, Z., Moudry, J., Bernas, J., Kopecky, M., Konvalina, P. 2016. Environmental and economic aspects of *Triticum aestivum* L. and *Avena sativa* growing. *Open life sciences*. 11(1). 533-541.
- Jeziarska-Thöle, A., Gwiazdzińska-Goraj, M., Wiśniewski, Ł. 2017. Current Status and Prospects for Organic Agriculture in Poland. *Quaestiones Geographicae*. 36 (2). 23-36.

- Jindrová, A., Zeipelt, R., Domeöová, L. 2010. Business activities in rural tourism in Czech Republic. 13 (3). 15-24.
- Kachniewska, M. A. 2015. Tourism development as a determinant of quality of life in rural areas. *Worldwide Hospitality*. 7 (5). 500-515.
- Kijlstra, A. and Eijck, I.A.J.M. 2006. Animal health in organic livestock production systems: a review. *NJAS - Wageningen Journal of Life Sciences*. 54 (1). 77-94.
- Kolarova, M., Tyser, L., Soukup, J. 2013. Impact of site conditions and farming practices on the occurrence of rare and endangered weeds on arable land in the Czech Republic. *Weed research*. 53 (6). 489-498.
- Kostková, M. 2009. Porovnání struktury ekologického zemědělství v České republice a Rakousku. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita. Zemědělská fakulta. České Budějovice. 53 s.
- Konvalina, P., Benková, L., Moudrý, J., Bernas, J., Kopecký, M. 2015. Organic seed production in the Czech Republic. *Agronomy Series of Scientific Research / Lucrari Stiintifice Seria Agronomie*. 58 (2). 11-16.
- Koohbone, M. S. E., Izad, E. 2014. Analyze of Tourism Development Impacts on the Development of Rural Areas (Case Study: Kesselian County). 63 (2). 71-83.
- Kubičková, L., Morávková, M., Tuzová, M., Nečas, I. 2017. The role of small and medium-sized enterprises in the development of rural areas. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*. 65 (6). 1987-1996.
- Lakner, S., Breustedt, G. 2015. Efficiency analysis of organic farming systems - a review of methods, topics, results, and conclusions. 61 (3). 9-14.
- Lapka, M, Cudlinova, E., Rikoon, J.S., Pelucha, M, Kveton V. 2011. The rural development in the context of agricultural "green" subsidies: Czech farmers' responses. *Agricultural Economics - UZEI (Czech Republic)*. 57 (6). 259-271.

- Leco, F., Pérez, A., Hernández, J. M., Campón, A. M. 2013. Rural Tourists and Their Attitudes and Motivations Towards the Practice of Environmental Activities such as Agrotourism. *International Journal of Environmental Research*. 7 (1). 255-264.
- Lisiak, M., Borowiak, K., Muńko, E. 2017. The concept of sustainable tourism development in rural areas - A case study of Zbąszyń commune. *Journal of Water and Land Development*. 32 (1). 63-69.
- Lombardo, L., Zelasco, S. 2016. Biotech Approaches to Overcome the Limitations of Using Transgenic Plants in Organic Farming. *Sustainability*. 8 (12). 497.
- Lund, V. 2006. Natural living - a precondition for animal welfare in organic farming. *Livestock Production Science*. 100 (2-3). 71-83.
- Lund, V., Algers, B. 2003. Research on animal health and welfare in organic farming - a literature review. *Livestock Production Science*. 80 (1-2). 55-68.
- Malá, Z., Malý, M. 2013. The determinants of adopting organic farming practices: a case study in the Czech Republic. *Agricultural Economics*. 59 (1). 19-28.
- Mandelík, R. 2006. *Náš venkov trochu jinak*. Praha. Ministerstvo zemědělství České republiky. 130 s. ISBN 80-7084-488-4.
- Marks-Bielska, R., Babuchowska, K., Lizińsk, W. 2014. Agritourism as a form of business activity in rural areas. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*. 4 (3). 69-79.
- Mie, A., Andersen, H. R., Gunnarsson, S., Kahl, J., Kesse-Guyot, E., Rembiałkowska, E., Quaglio, G., Grandjean, P. 2017. Human health implications of organic food and organic agriculture: a comprehensive review. 16 (1). 1 - 88.
- Mikule, V., Sládek, L., Střelcová, I. 2016. Agroturistika v ČR - využívání služeb z pohledu návštěvníků. *Topical Issues of Tourism: Tourism*. 16 (11). 287-294.
- Ministerstvo zemědělství. 2006. *Ekologické zemědělství v České republice*. Praha. Bioinstitut. 24 s. ISBN 80-7084-554-6.

Ministerstvo zemědělství. 2013. Program rozvoje venkova 2007 - 2013. Praha. Ministerstvo zemědělství. 224 s. ISBN 978-80-7434-096-3.

Ministerstvo zemědělství. 2012. Právní předpisy pro ekologické zemědělství a produkci biopotravin. Praha. Ministerstvo zemědělství. 152 s. ISBN 978-80-7434-059-8.

Ministerstvo zemědělství. 2017. Politika rozvoje venkova 2014 - 2020. Praha. Ministerstvo zemědělství. 404 s. ISBN 978-80-7434-340-7.

Ministerstvo zemědělství. 2016. Ekologické zemědělství v České republice/ročenka. Praha. 88 s. ISBN 978-80-7434-333-9.

Ministerstvo zemědělství. 2009. Ekologické zemědělství v České republice/ročenka. Praha. Ministerstvo zemědělství. 44 s. ISBN 978-80-7084-927-9.

Ministerstvo zemědělství. 2016. Zpráva o stavu zemědělství v ČR za rok 2015 „Zelená zpráva“. Praha. Ministerstvo zemědělství. 448 s.

Moraru, R., Ungureanu, G., Bodescu, D., Donosă. 2016. Motivations and challenges for entrepreneurs in agritourism. *Agronomy Series of Scientific Research / Lucrari Stiintifice Seria Agronomie*. 59 (1). 267-272.

Moravec, I. 2007. Venkovská turistika v Rakousku, České republice a Francii: koncept, aktivity a vzdělávání. České Budějovice. Centrum pro komunitní práci. 69 s. ISBN 9788086902500.

Moos, J. H., Schrader, S., Paulsen, H. M., Rahmann, G. 2016. Occasional reduced tillage in organic farming can promote earthworm performance and resource efficiency. *Applied Soil Ecology*. 103. 22-30.

Moudrý, J. 1997. Přejít na ekologický způsob hospodaření. Praha. Institut výchovy a vzdělávání Ministerstva zemědělství ČR. 48 s. ISBN 80-7105-134-9.

Moudrý, J., Moudrý, J., Rozsypal, R. 2007. Analýza ekologického hospodaření na orné půdě. Zemědělská fakulta Jihočeské univerzity. České Budějovice. 32 s. ISBN 978-80-7394-053-9.

- Mujdeci, M., Simsek, S., Uygur, V. 2017. The effects of organic amendments on soil water retention characteristics under conventional tillage system. 26 (6). 4075-4081.
- Muscănescu, A. 2013. Organic versus conventional: advantages and disadvantages of organic farming. Scientific Papers Series: Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Developmen. 13 (1). 253-256.
- Orsini, F., Maggio, A., Rouphael, Y., De Pascale, S. 2016. Physiological quality” of organically grown vegetables. *Scientia Horticulturae*. 208. 131-139.
- Peigné, J., Ball, B.C., Roger-Estrade, J., David, C. 2007. Is conservation tillage suitable for organic farming? A review. *Soil use and management*. 23 (2). 129-144.
- Peigné, J., Casagrande, M., Payet, V., David, Ch., Sans, F. X., Blanco-Moreno, J. M., Cooper, J., Gascoyne, K., Antichi, D., Bàrberi, P., Bigongiali, F., Surböck, A., Kranzler, A., Beeckman, A., Willekens, R., Luik, A., Matt, D., Grosse, M., Heß, J., Clerc, M., Dierauer, H., Mäde, P. 2016. How organic farmers practice conservation agriculture in Europe. . *Renewable Agriculture and Food Systems*. 31 (1). 72-85.
- Peigné, J., Vian J.-F., Payet, V., Saby, Nicolas P.A. 2018. Soil fertility after 10 years of conservation tillage in organic farming. 175. 194-204.
- Peiser, B., Tamm, L. 2011. *Regulation of Biological Control Agents*. Springer. Portland. 113-125.
- Petr, J., Dlouhý, J. 1992. *Ekologické zemědělství*. Praha. Zemědělské nakladatelství Brázda. 305 s. ISBN 80-209-0233-3.
- Pilař. L., Pokorná, J., Balcarová T., Hron, J. 2012. Factors Determining the Entry of Agricultural Farms into Agritourism. *Agris On-Line Papers in Economics*. 4 (4). 59-65.
- Pilichowska, A. 2003. Organic Farming in Poland as a Social Movement. *Eastern European Countryside*. (9). 75-86.

- Pourová, M. 1999. Agritourism business in the Czech Republic. *Acta Universitatis Bohemiae Meridionales*. 2 (3). 25.
- Rembialkowska, E. 2007. Quality of plant products from organic agriculture. *Journal of the Science of Food and Agriculture*. September. 87 (15). 2757-2762.
- Ribadiya, N.K., Savsani, H. H., Patil, S. S., Dutta. K. S., Garg, D. D., Karangiya, V. K. 2016. Strategic nutritional management for organic livestock and poultry farming - A review. *Agricultural Reviews*. 37 (1). 42-48.
- Shams, A., Hooshmandan Mooghaddam Fard, Z. 2017. Factors Affecting Wheat Farmers' Attitudes toward Organic Farming. *Polish Journal of Environmental Studies*. 26 (5). 2207-2214.
- Shennan, C., Krupnik, T. J., Baird, G., Cohen, H., Forbush, K., Lovell, R. J., Olimpi, E. M. 2017. Organic and Conventional Agriculture: A Useful Framing? *Annual Review of Environment and Resources*. 42 (1). 317-346.
- Smedescu, D., Fîntîneru, A. 2013. Olt county's rural development through agrotourism. *Scientific Papers Series: Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 13 (4). 267-272.
- Śpiewak, R. 2016. Multifunctionality of Organic Farming: Case Study from Southern Poland. *European Countryside*. 8 (1). 1-15.
- Stachová, J., Bernard, Čermák, D. 2009. Sociální kapitál v České republice a v mezinárodním srovnání. Praha. Sociologický ústav AV ČR. Sociologické studie. 121 s. ISBN 978-80-7330-166-8.
- Straka, J., Tuzová, M. 2016. Factors Affecting Development of Rural Areas in the Czech Republic: A Literature Review *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 220. 496-505.
- Štříbrná, M., Mikula, P. 2003. Agroturistika a biopotraviny: základ prosperity farmy: právní, finanční a informační podnikatelské minimum. Praha. Ústav zemědělských a potravinářských informací. Potravinářské informace. 51 s. ISBN 8072711377.

Stříbrná, M. 2005. Venkovská turistika a agroturistika. Praha. Profi Press. 65 s. ISBN 8086726142.

Sundrum, A. 2001. Organic livestock farming. *Livestock Production Science*. 67 (3). 207-215

Šimečková, J. a Jandák, J. 2016. Changes of Physical Soil Properties During the Growing Season 2014 - Influence of Applied Fertilizer in Crop Corn. *Acta Horticulturae et Regiotecture*. 19 (2). 49-53.

Šonková, R. 2006. Welfare v ekologickém zemědělství: šance pro lepší život hospodářských zvířat. Praha. Ministerstvo zemědělství ČR. 29 s. ISBN 80-7271-176-8.

Šťastná, M., Vaishar, A. 2017. The relationship between public transport and the progressive development of rural areas. *Land Use Policy*. 67 (5). 107-114.

Tomaš-Simin, M. ,Glavaš-Trbič, D. 2016. Historical development of organic production. *Economics of Agriculture*. 63 (3). p. 1083-1098.

Tomšík, K. 2009. Vývoj a perspektivy evropského venkova: aspekty konkurenceschopnosti a udržitelného rozvoje v evropském venkovském prostoru v prostředí globalizace. Praha. Wolters Kluwer. 28 s. ISBN 9788073574956.

Umr Igepp, I., Puech, C., Baudry, J., Joannon, A., Aviron, S., Poggi, S. 2014. Organic vs. conventional farming dichotomy: Does it make sense for natural enemies? *Agriculture ecosystems*. 194. 48-57.

Urban, J. 2012. Organic Agriculture in the Czech Republic (Country Report 2011).

Václavík, T. 2008. Ekologické zemědělství a rozvoj venkova. Brno: Spolek poradců v ekologickém zemědělství ČR. 8 s.

Valeška, J. 2008. Kvalita a bezpečnost biopotravin: srovnávání způsobů produkce potravin. Praha. Bioinstitut. 24 s. ISBN 978-80-904174-3-4.

Vogl, CH. R., Hess J. 2009. Organic farming in Austria. *American Journal of Alternative Agriculture* 14 (03). 137.

Vošta, M. 2010. Sustainable Development of Rural Areas of the Czech Republic in the Context of Instruments of the European Union. *Acta Oeconomica Pragensia*. 10 (5). 20-34.

Vujko, A., Gajic', T., Dragosavac, M., Maksimović, B., Mrkša, M. 2017. Level of integration among agritourism accommodation sector and travel agencies. *Economics of Agriculture / Ekonomika Poljoprivrede*. 64 (2). 659-670.

Wani, S. A., Wani, M. A., Mehraj, S., Padder, A. B., Chand, S. 2017. Organic farming: Present status, scope and prospects in northern India. *Journal of Applied*. 9 (4). 2272-2279.

Wiatrak, P. 1996. Influence of agro-tourism on the development of rural areas. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej (Poland)*. (1). 34-46.

Zámková, M., Blašková, Z. 2012. The popularity of organic products among young people in the Czech Republic. 60 (2). 475-480.

Elektronické zdroje

Ašmerová, I., Pavlíčková, T., Pavlíček, L., Sztulová, P., Špirkov, S., Tkáčková, L. Turistický region střední Čechy [online]. Březen 2013. [cit. 2018-02-02]. Dostupné z

<<http://www.czechtourism.cz/didakticke-podklady/2-turisticky-potencialregionu/turisticky-region-stredni-cechy>>.

Kantůrková, A., 2010. V projektu Bioškoly začíná dvacítká školních jídelen nabízet biopotraviny pravidelně: a rodiče i děti se s jeho dodavateli mohou sblížit na ekofarmách. Ekolist. [online]. 14 (11). s. 4. [cit. 2017-09-01]. Dostupné z

<<http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/tiskove-zpravy/v-projektu-bioskoly-zacina-dvacitka-skolnich-jidelen-nabizet-bio-pravidelne>>